

Nemes Gábor

MAGYARORSZÁG KAPCSOLATAI AZ APOSTOLI SZENTSZÉKKEL (1523–1526)

A Magyarország és az Apostoli Szentszék közötti kapcsolat sokrétűsége a pápa összetett szerepéből következett.¹ Szent Péter utóda a Pápai Állam (*Stato Pontificio*) uralkodójaként aktív részese volt nemcsak Itália, hanem egész Európa politikájának, így diplomáciai kapcsolatokat tartott fenn más országok uralkodóival. A pápához mint a római anyaszentegyház (*Sancta Romana Ecclesia*) fejéhez számos egyházi és világi személy fordult, hogy igazságot tegyen vagy kegyet gyakoroljon, legyen az egyházi javadalommal vagy egyházi rendek felvételével kapcsolatos ügy, bűnök alóli feloldozás, felmentés vagy búcsú. Mivel a Kúria bíróságai feljebbviteli fórumnak számítottak, így sokan utaztak peres ügyeik miatt Rómába, mely egyúttal a világ egyik leglátogatottabb zárandokhelye is volt.

1. Hivatalos magyar érdekképviselet Rómában

Míg a Magyar Királyság és az Apostoli Szentszék közötti kapcsolattartást a pápa részéről legátus, nuncius, valamint konkrét megbízásokat teljesítő megbízottak, későbbi szóhasználattal élve „internunciások” tartották fent, addig magyar részről ugyanez igen színes képet mutatott: egyaránt találunk külföldi — nagyrészt értelemszerűen itáliai — és magyar személyeket is.

a) A bíboros protektor

A legmagasabb szintű érdekképviseletet a bíboros protektor és helyettese, a viceprotektor látta el. Egyik legfőbb feladata a javadalmakkal kapcsolatos ügyek intézése volt a kánoni kivizsgálás lefolytatásától a pápai konzisztóriumon történő előterjesztésig. Felügyelte a Kúriában folyó egyházi pereket, és kö-

¹ A téma korábbi szakirodalmáról l. *Fraknói Vilmos*: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szentszékkel. I–III. Bp. 1901–1903.; *Artner Edgár*: Magyarország és az Apostoli Szentszék viszonya a mohácsi vést megelőző években (1521–1526). In: Mohácsi emlékkönyv 1526. Szerk. Lukinich Imre. Bp. 1926. 63–123.; *Kosáry Domokos*: Magyar külpolitika Mohács előtt. (Gyorsuló idő) Bp. 1978.; *Kubinyi András*: Diplomáciai érintkezések a Jagelló-kori magyar állam és a pápaság között. In: Kubinyi András: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. (METEM Könyvek 22.) Bp. 1999. 107–121. – Munkámat észrevételeikkel, tanácsaikkal C. Tóth Norbet, Lakatos Bálint, Rácz György, Solymosi László, Szovák Kornél, Tringli István és Tusor Péter segítették, melyet ez úton is köszönök.

veti megbízásokat is teljesített: a Róma és a megbízó ország közötti információcserét a Kúriában elfoglalt magas beosztása miatt ugyanis igen nagy hatékonysággal tudta koordinálni, és a pápához való bejárása miatt az egyházfőt bármikor személyesen is tudta tájékoztatni.² Bár az intézmény kialakulása a 16. század elejére esik, a magyar uralkodók érdekeit már régóta képviselte kardinális a Kúriánál.³ Elsőként I. (Nagy) Lajos király bízta meg VI. Kelemen pápa unokaöccsét, Guillaume de la Jugèe bíborost ilyen feladattal, aki szolgálataiért egyidejűleg 14 egyházi javadalommal rendelkezett hazánkban.⁴ I. (Hunyadi) Mátyás idején először az Aragóniai-ház képviselőjét is ellátó Pedro Ferriz bíboros – akit IV. Sixtus pápa Dextera Pontificumnak hívott – látta el a protektori feladatokat. Ferriz halálát követően Mátyás nem Rómában keresett befolyásos bíborost, hogy a Kúriában országa érdekeit képviselje, hanem rendhagyó módon a kérésére kardinálissá kreált egri püspököt, Gabriele Rangonit küldte Rómába. Ugyanezt az eljárást alkalmazta Rangoni halála után is, mikor sógorát, Aragóniai János bíborost bízta meg e feladattal.⁵ Fiatalon elhunyt rokona után ismét

² Erre l. *Joseph Wodka*: Zur Geschichte der nationalen Protektorate der Kardinäle an der römischen Kurie. (Publikationen des ehemaligen Österreichischen Historischen Instituts in Rom 4/1.) Innsbruck–Leipzig 1938.; *William E. Wilkie*: The Cardinal Protectors of England. Rome and the Tudors before the Reformation. New York–London 1974.; *Olivier Poncet*: The Cardinal-protectors of the Crowns in the Roman Curia during the first Half of the Seventeenth Century: the Case of France. In: Court and politics in papal Rome. Eds. Gianvittorio Signorotto – Maria Antonietta Visceglia. Cambridge 2002. 158–176.; *Tusor Péter*: A magyar koronabíborosi és bíboros protektori „intézmény” kialakulása és elhalása a XV–XVI. században. In: Várak, templomok, ispotályok. Tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. Neumann Tibor. (Analecta mediaevalia II.) Bp.–Piliscsaba 2004. 291–310.; *Tusor Péter*: Purpura Pannonica. Az esztergomi bíborosi szék kialakulásának előzményei a 17. században. (Collectanea Vaticana Hungariae I/3.) Bp.–Róma 2005. 45.; Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1605). Kiad. Tusor Péter – Nemes Gábor. (Collectanea Vaticana Hungariae I/7.) Bp.–Róma 2011. xxi–xxiv.; *Michael von Cotta-Schönberg*: Cardinal Enea Silvio Piccolomini and the Development of Cardinal Protectors of Nations. Fund og Forskning 51. (2012) 49–76.

³ Áttekintését l. *Tusor P.*: Koronabíboros i. m. 299–304.; *Tusor P.*: Purpura i. m. 43–49.

⁴ Guillaume de la Jugèe bíborosra l. *Conrad Eubel*: Hierarchia Catholica Medii Aevi sive Summorum Pontificum S.R.E. Cardinalium, Ecclesiarum Antistitum Series. I–III. Münster 1910–1914². (a továbbiakban: HC) I. 18.; *Bossányi Árpád*: Regesta supplicationum. (A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású adatai) I–II. 1342–1394. Bp. 1916–1918. I. 178–179.; *Fedeles Tamás*: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526). (Tanulmányok Pécs történetéből 17.) Pécs 2005. 465–466.; *Juhász Kálmán*: A csanádi székeskáptalan a középkorban (1030–1552). Makó 1941. 63–65. és Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae. Ediderunt †József Lukcsics, Tamás Fedeles, Péter Tusor adiuvante Gábor Nemes. Cooperatores András Koltai, Noémi Kalotai, Gergely Kiss, Zsanett Matus. (Collectanea Vaticana Hungariae I/9–10.) Bp.–Róma 2014. (a továbbiakban: Cameralia Documenta Pontificia) ad indicem. Ilyen irányú tevékenységére l. *Bossányi Á.*: Regesta i. m. I. 198.; *Wodka, J.*: Protektorate i. m. 29.; *Cotta-Schönberg, M.*: Cardinal Protectors i. m. 51.

⁵ *Tusor P.*: Koronabíboros i. m. 300–301.; *Tusor P.*: Purpura i. m. 44–45. Ferrizről l. HC II. 17.; *Thomas Frenz*: Die Kanzlei der Päpste der Hochrenaissance 1471–1527. (Bibliothek des deutschen Instituts in Rom 63.) Tübingen 1986. 427., n. 1883. Rangoniról l. HC II. 18., 82., 254.; *Sugár István*: Az egri püspökök története. Bp. 1984. 177–182.; magyar vonatkozású referálásai a konzisztóriumon: Cameralia Documenta Pontificia i. m. II. 61., n. 906–907. Aragóniai Jánosról (Giovanni d’Aragona) l. *Beke Margit*: Aragóniai VI. János. In: Esztergomi érsekek 1001–2003. Szerk. Beke Margit. Bp. 2003. 219–222.; HC II. 18., 141., 227., 242. Aragóniai János is több ízben terjesztett elő a konzisztóriumon magyar személyt javadalomra: *Tusor P. – Nemes G.*: Consistorialia i. m. 5–6., n. 2.; 7–8., n. 4.; Cameralia Documenta Pontificia i. m. II. 60., n. 905.

befolyásos kúriai bíborost szemelt ki: 1487-től pápává választásáig Rodrigo Borgia bíboros vicekancellár látott el protektori feladatokat. II. Ulászló uralkodásának elején, az 1492 és 1495, valamint az 1500–1502 közötti években Giambattista Orsini bíboros tölthette be e tisztet, ezekben az években szinte kizárólagos jelleggel referált a konzisztóriumon magyar javadalmakról.⁶ Az első, akit ténylegesen az ország bíboros protektoraként címeztek, Pietro Isvalies volt: őt II. Gyula pápa 1507. május 19-én „regnum Hungarie et Bohemie protector”-nak nevezte ki.⁷ Isvalies bíborosban ötvöződött a fent említett két bíboros-karakter: egyrészt befolyásos kardinálisnak számított, másrészt kiválóan ismerte a hazai viszonyokat – akárcsak Rangoni –, hiszen csaknem három éven keresztül legátusként Magyarországon tartózkodott, távozás után pedig az uralkodótól kapott javadalmi (a veszprémi püspökség, a pécsváradi és a szekszárdi apátság) miatt haláláig szoros szálak fűzték hazánkhoz.⁸

Isvalies után Giulio de’Medici bíboros vicekancellár, X. Leó pápa unokaöccse volt a protektor; így amikor VII. Kelemen néven elfoglalta a pápai trónt, különös örömet okozott Magyarországon.⁹ Medici bíboros 1518 és 1523 közötti protektori tevékenységéről nagyrészt javadalombetöltésekkel kapcsolatos adataink vannak. Hozzá fűződik a legrégebb ismert, magyar vonatkozású kánoni kivizsgálás lefolytatása,¹⁰ és a konzisztóriumon is több magyar püspök províziójáról referált.¹¹ VI. Adorján pápa koronázása után a bíboros egy magánkihallga-

⁶ Borgiáról l. Archivio Segreto Vaticano (a továbbiakban: ASV), Archivio Concistoriale (a továbbiakban: Arch. Concist.), Acta Camerarii, vol. 1, fol. 26r, 44v; *Tusor P. – Nemes G.*: Consistorialia i. m. 9–11., n. 6–7.; Cameralia Documenta Pontificia i. m. II. 61–64., n. 908., 910–913. Orsiniről l. 1492. aug. 31. – 1495. okt. 16., ill. 1500. ápr. 1. – 1502. máj. 30.: ASV Arch. Concist., Acta Camerarii, vol. 1, fol. 47v, 48r, 51v, 58r, 61r, 66v, 105v, 109v, 110v, 112r, 115v, 127r, 129v, 130v. L. még *Wodka, J.*: Protektorate i. m. 20, 42. j.

⁷ ASV Arm. XXXIX., vol. 25, fol. 340r–341r, kiad. *Augustin Theiner*: Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. I–II. Roma 1859–1860. II. 574–575., n. 778. Protektorként említik: 1507. okt. 10., 1508. márc. 27., jún. 17., aug. 8., aug. 16., szept. 26. ASV Arm. XXXIX., vol. 25, fol. 463v–464v; vol. 28, fol. 151v–152v; fol. 318v–319r; fol. 424rv; fol. 437v–438r; fol. 502v–503v, idézi: *Wodka, J.*: Protektorate i. m. 20, 41. j. Pietro Isvalies konzisztórium relációit l. *Tusor P. – Nemes G.*: Consistorialia i. m. 16–18., n. 10–11.; 20–22., n. 13.

⁸ *Fraknoi V.*: Magyarország és a Szentszék i. m. II. 258–264; *Filippo Crucitti*: Pietro Isvalies. In: DBI vol. 62. 679–683.; *Antonín Kalous*: Plenitudo potestatis in partibus? Papežští legáti a nunciové ve střední Evropě na konci středověku (1450–1526). (Knihnice Matice Moravské 30.) Brno 2010. 356–361.; Cameralia Documenta Pontificia i. m. I. 187–188., n. 321–322.

⁹ Pápává választásának híre dec. 3-án Pozsonyban érte a magyar udvart, l. Krzysztof Szydłowiecki kancellár naplója 1523-ból. Szerk. Zombori István, a latin szöveget gondozta Érszegi Géza, ford. Boronkainé Bellus Ibolya. (METEM Könyvek) Bp. 2004. 93. Brodarics dec. 11-én levélben értesítette róla Zsigmond lengyel királyt, l. Stephanus Brodericus: Epistulae. Ed. Petrus Kasza. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series Nova 16.) Bp. 2012. 83., n. 25. II. Lajos levélben gratulált az újonnan megválasztott pápának: Egri Főegyházmegyei Könyvtár (a továbbiakban: EFK) Y. IV. 55. fol. 49v.

¹⁰ 1518. szept. 2–5. Tasnádi Tamás kánoni kivizsgálási jegyzőkönyve, l. *Tusor P. – Nemes G.*: Consistorialia i. m. 29–32., n. 20.

¹¹ 1.) 1518. szept. 10. Tasnádi Tamás saloni püspök, esztergomi segédpüspök, 2.) 1518. nov. 10. Várfalvi Benedek scopiai püspök, boszniai segédpüspök, 3.) 1521. jan. 7. Zsivkovich Ferenc zenggi püspök, 4.) 1523. jún. 1. Bucsai Illés hippói püspök, 5.) 1523. jún. 18. Sztarmári György esztergomi érsek l. ASV Arch. Concist., Acta Vicecancellarii (a továbbiakban: Acta Vicecanc.), vol. 2, fol. 90rv, 94r, 171v, 241r, 244v; HC III. 210., 289., 294., 299., 304. L. még *Wodka, J.*: Protektorate i. m. 21.; *Tusor P.*: Purpura i. m. 56.

tást szervezett a királyi követ, Brodarics István számára.¹² II. Lajos Nándorfehérvár eleste után levélben kérte a bíboros protektort („verissimum regnorum nostrorum protectorem”) az országnak a török elleni harcban való megsegítésére, valamint a császár és a francia király közötti béke ügyének előmozdítására.¹³ Mikor VI. Adorján 1522. december 10-én az európai fejedelmektől a magyar király támogatását kérte, e levelét a bíboros protektornak is elküldte.¹⁴

Medici bíboros pápává választása után Giovanni Salviati lett Magyarország bíboros protektora, aki Mohács után, 1532-től az osztrák örökös tartományok protektori megbízatását is ellátta.¹⁵ Mivel Salviati — aki anyja, Lucrezia Medici révén unokatestvére volt X. Leó pápának — az 1520. és 1521. évek folyamán Giulio de’Medici bíborossal párhuzamosan három alkalommal is referált a konzisztóriumokon magyarországi provízióról, így adott esetben az is valószínűsíthető, hogy ekkor mint viceprotector képviselte a magyar érdekeket.¹⁶ Sal-

¹² Erről Brodarics számol be II. Lajosnak 1522. szept. 1-jén, l. *Kasza P.*: Epistulae i. m. 57–59., n. 10., 58. A pápa végül a szept. 3-i konzisztóriumon is fogadta a magyar király követeit: *Angelo Mercati*: Dall’Archivio Vaticano. I. Una corrispondenza fra curiali della prima metà del Quattrocento. II. Diarii di concistori del pontificato di Adriano VI. (Studi e testi 157.) Città del Vaticano 1951. 88–89.; *Tusor P. – Nemes G.*: Consistorialia i. m. 37–38., n. 28. (a vicekancellár aktájában tévesen 4-e), erről Marsuppini jelentése: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (MNL OL DL) 32 689., kiad. *Iványi Béla*: Adalékok a nemzetközi érintkezéseink történetéhez a Jagelló-korban I–III. Történelmi Tár 7. (1906) 139–151., 161–197., 321–367., 352–354., n. 37.

¹³ EFK Y. IV. 55. fol. 50v–51r.

¹⁴ *Artner Edgár*: Magyarország mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája. Kiad. Szovák Kornél – Török József – Tusor Péter. (Collectanea Vaticana Hungariae I/1.) Bp.–Róma 2004. 162–164., n. 128.

¹⁵ *Wodka, J.*: Protektorate i. m. 62–63., magyar protektorsága a szakirodalom számára eddig ismeretlen volt. Wodka (i. m. 21.) bár ír konzisztórium tevékenységéről, de protektorságát nem említi.

¹⁶ A províziók: 1.) 1520. okt. 1. Csaholy Ferenc csanádi püspök, 2.) 1521. máj. 17. Vízi Ferenc megarai címzetes püspök, győri segédpüspök, 3.) 1521. szept. 13. Herchi Mihály oropiai címzetes püspök, zágrábi segédpüspök, 4.) 1524. okt. 12. Johannes a Rosa scardonai püspök, 5.) 1524. okt. 26. Csulai Móré Fülöp pécsi püspök, l. ASV Arch. Concist., Acta Vicecanc., vol. 2, fol. 163r, 184v, 197v; vol. 3, fol. 54r, 56v; HC III. 161., 240., 263., 280., 294. – II. Lajos folyamodása VII. Kelemen pápához Csulai Móré Fülöp pécsi püspök megerősítése érdekében: EFK Y. IV. 55. fol. 50v. – A konzisztóriumon előterjesztő bíboros protektort külön összeg, ún. propina illette meg (*Tusor P. – Nemes G.*: Consistorialia i. m. xxvi.). Mivel Salviati bíboros Várdai Pál veszprémi püspök után is megkapta, így őt is biztosan a protektor proponálta: *Artner E.*: Védőbástya i. m. 190–196., n. 145. Várdai veszprémi püspökségére l. *Laczlavik György*: Várdai Pál esztergomi érsek, királyi helytartó pályafutásának kezdete. Levéltári Közlemények 75. (2004: 2. sz.) 3–43., 35–39. Erről l. még Burgio 1524. okt. 29-én és nov. 9-én írott leveleit: *Simonyi Ernő*: Flórenci okmánytár I–II. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár, Kézirattár, Ms 4994. II. n. 531., 544.; Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár (a továbbiakban: OSzK Kt), Fol. Hung. vol. 1277/6, s. n., Le Carte Stroziane del R. Archivio di Stato in Firenze, Inventario, Serie prima, Vol. II. (R. Soprintendenza Degli Archivi Toscani) Firenze 1891. 3., 5. – A firenzei állami levéltárban (Archivio di Stato di Firenze) Carte Stroziane fondjában lévő magyar vonatkozású anyagokat Simonyi Ernő találta meg először, ezek a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár Kézirattárában lévő, kéziratban maradt firenzei gyűjtésében megtekinthetők (*Simonyi E.*: Flórenci okmánytár i. m. II.). Később Óváry Lipót is másoltatott belőle iratokat, l. erre *Óváry Lipót*: Jelentés olaszországi kutatásaimról. Századok 18. (1884) 504–510., 508–509.: „Végül flórenczi kutatásaimról lesznek bátor néhány szóval megemlékezni. Itt különösen a Medici házból származott VII. Kelemen pápa korabeli magyarországi nuntiusok jelentéseit s más magyar érdekű okleveleket kutattam a fenn említett Monumenta Vaticana számára. Sikerült is több ily jelentést találnom Burgio nuntiusától 1524-25-ből, valamint több érdekes levelet II. Lajostól s Szalkay esztergomi érsektől.” Mássalatai megvannak Fraknói Vilmos kéziratok hagyatékában l. OSzK Kt Fol. Hung. vol. 1277/6.

viati tevékenységét egyrészt a már említett egyházi ügyek jellemzik, de közreműködött Thomas Niger esztergomi kanonoksága és szentgyörgymezei prépostsága,¹⁷ Pietro Antonio Berri, a magyar király római titkárának pármai javadalma,¹⁸ Csulai Móré Fülöp pécsi püspök kinevezési bulláinak expedálása,¹⁹ Tomori Pál kaloccai érsek servitiumainak elengedése ügyében,²⁰ valamint abban, hogy Bucsai Illés hippói püspök első püspöki miséjén a megjelenteknek teljes búcsút adhasson.²¹ Ezenkívül tájékoztatta a pápát Lászlai János telegdi főesperes, római magyar gyóntató végrendeleti ügyéről,²² figyelemmel kísérte a horvát végvidék török elleni harcait,²³ a csehországi katolikusok és kelyhesek uniójának ügyét,²⁴ valamint a lengyel királyság és a Német Lovagrend közötti tárgyalások alakulását.²⁵ Emellett részt vett bizonyos pénzügyek — például a Magyarországra küldött pápai segély átváltása, Burgio és Brodarics dotálása — koordinálásában, ellenőrzésében is.²⁶ Hogy a Kúriát minél pontosabban tudja tájékoztatni a magyarországi helyzetről, a pápa meghagyta Burgiónak, hogy Salviatit is rendszeresen informálja.²⁷ Ugyanakkor ő is ellátta a budai udvart hírekkel, így Campeggio legátus Németországba küldéséről és a madridi békéről.²⁸

b) A magyar király követei

A magyar királyi udvar egyik leghosszabb római szolgálatával a firenzei származású Francesco Marsuppini rendelkezett, aki már 1511-ben Bakócz Tamás familiárisa és titkára volt.²⁹ Ezt követően 1514 és 1518 között több ízben is

¹⁷ ASV Arm. XL., vol. 6, fol. 138^{rv}, n. 189., kiad. *Theiner*, A.: Vet. mon. Hung. II. 634., n. 827.

¹⁸ Burgio 1524. nov. 11-én és Lajos király nov. 6. és 13. leveleit l. *Simonyi E.*: Flórenci okmánytár i. m. II. n. 530; OSzK Kt Fol. Hung. vol. 1277/6., s. n.; Le Carte Stroziane i. m. 5., 8.

¹⁹ 1524. nov. 4. Brodarics István levele Salviati bíborosnak, l. *Kasza P.*: Epistulae i. m. 101–102., n. 35., 102.; Burgio 1524. nov. 9-én is írt ez ügyben (*Simonyi E.*: Flórenci okmánytár i. m. II. n. 531.; OSzK Kt Fol. Hung. vol. 1277/6., s. n.; Le Carte Stroziane i. m. 5.) és Móré Fülöp 1525. márc. 5-én (Le Carte Stroziane i. m. 45.). L. még erre Relationes oratorum pontificiorum. Magyarországi pápai követek jelentései 1524–1526. (Monumenta Vaticana Hungariae II/1.) Ed. Vilmos Fraknói. Bp. 1884. 56–60., n. 18., 60.; 116–121., n. 35., 117.; *Tusor P. – Nemes G.*: Consistorialia i. m. 55., n. 56.

²⁰ Relationes oratorum pontificiorum i. m. 132–138., n. 38., 137–138. L. még *Fraknói Vilmos*: Tomori Pál élete. Századok 15. (1881) 286–312., 377–396., 723–746., 387–388.

²¹ ASV Arm. XL., vol. 7, fol. 35^{rv}, n. 449., kiad. *Theiner*, A.: Vet. mon. Hung. i. m. II. 638., n. 833.

²² MNL OL DL 82 653.

²³ Burgio 1524. nov. 23-án VII. Kelemennek írott levele szerint Salviati bíboros a pápa nevében írt a klisszaiaknak, l. ASV Segr. Stato, Principi, vol. 2, fol. 344^r, másolata: OSzK Kt vol. 1277/6, s. n., idézi: *Tusor Péter*: Fejedelmi forrásközlés. Budapesti Könyvszemle 16. (2004: 2. sz.) 107–120., 118.

²⁴ *Kasza P.*: Epistulae i. m. 101–102., n. 35., 101.; 114–115., n. 45., 115., valamint Szalkai 1524. nov. 3-i levele: *Simonyi E.*: Flórenci okmánytár i. m. II. n. 528.; OSzK Kt vol. 1277/6, s. n.; Le Carte Stroziane i. m. 8.

²⁵ *Kasza P.*: Epistulae i. m. 112–113, n. 44.

²⁶ Relationes oratorum pontificiorum i. m. 14–16., n. 6., 16.; 17–24., n. 7., 22.

²⁷ ASV Arm. XL., vol. 8, fol. 23^r, n. 45. – Bugiónak hozzá írott leveleit l. fentebb.

²⁸ Relationes oratorum pontificiorum i. m. 214–220., n. 56., 218–219.

²⁹ *Fraknói V.*: Magyarország és a Szentszék II. i. m. 303.; Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis I–IV. Ed. Guilelmus Fraknói – Iosephus Lukcsics. Bp. 1896–1908. (a továbbiakban: MREV) IV. 195–196., n. 166.; *Kubinyi András*: Magyarok a késő-középkori Rómában. Studia Miskolcinsula III. Miskolc 1999. 83–91., 84. Marsuppini 1460 körül született, erre l. *Kasza P.*: Epistulae i. m. 403–405., n. 216., 404. – 1493-ban Budán Ragione Bontempi társaságában feltűnik

feltűnt Rómában a magyar uralkodó vagy Bakócz bíboros leveleivel.³⁰ 1522. augusztus 8-án II. Lajos királynak írott leveléből — amelyben arról panaszkodott, hogy hónapok óta nem kapott fizetést és hitelezői elől Firenzébe menekült — arra következtethetünk, hogy ezt megelőzően is folyamatosan, hivatásszerűen Rómában tartózkodott.³¹ Miután Brodarics István az Örök Városba érkezett, hamarosan visszatért,³² és szeptember 3-án VI. Adorján pápa előtt már együtt jelentek meg.³³ Ettől fogva — kisebb megszakításokkal — szinte folyamatosan Rómában tartózkodott. Szerepe Brodarics jelenlétében sem csökkent, sőt a magyar követ is — miután a király hazarendelte — Marsuppini által informálta a pápát.³⁴ Marsuppini elsődleges feladata az volt, hogy a Magyarországról érkezett leveleket a Kúriának átadta, és azokról természetesen a konzisztóriumon — ha erre lehetőséget kapott — referált is,³⁵ és adott esetben a pápa is üzenhetett általa.³⁶ Emellett természetesen hírekkel látta el a budai udvart és Burgio

egy Francesco Marsuppini nevű firenzei kereskedő — több más kereskedő társaságában —, akitől Mátyás király vásárolt, l. MNL OL DL 37 684., idézi *Kubinyi András*: Buda és Pest szerepe a távolsági kereskedelemben a 15–16. század fordulóján. In: *Kubinyi András*: Tanulmányok Budapest középkori történetéről I–II. Szerk. Kenyeres István – Kis Péter – Sasfi Csaba. (Várostörténeti tanulmányok) Bp. 2009. I. 361–405., 379., 187. j. Ez a kereskedő minden valószínűség szerint megegyezik az általunk tárgyalt Francesco Marsuppinivel. Teke Zsuzsa szíves közlése, melyet ez úton is köszönök. Családjára l. még *Mercati*, A.: Dall'Archivio i. m. 89.

³⁰ X. Leó pápa 1514. szept. 21-én II. Ulászlónak írott brevéje szerint — l. *Georgius Pray*: *Epistolae procerum regni Hungariae I–III*. Posenium 1806. I. 94–96., n. 46. — Bakócz bíboros internunciusa, Francesco Marsuppini tájékoztatta az ország helyzetéről. L. még *Lettere di principi*. Fejedelmi levelek a pápának (1518–1578). Kiad. Bessenyei József. (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma, Fontes 3.) Roma–Bp. 2002. 10–13., n. II/1.; *Fraknói V.*: Magyarország és a Szentszék i. m. II.325–326. – 1519. márc. 23-án Budán találjuk Batthyány Benedek budai várnagy házában Girolamo Balbi pozsonyi prépost társaságában, l. *Kóta Péter*: Regeszták a vasvári káptalan levéltárának okleveleiről (1130) 1212–1526. (Vas megyei levéltári füzetek 8. Középkori oklevelek Vas megyei levéltárakban I.) Szombathely 1997. 214., n. 656.

³¹ MNL OL DL 25 313., kiad. *Iványi B.*: Adalékok i. m. 341–342., n. 33.

³² Marsuppini szept. 1-jén már Rómában volt. *Kasza P.*: *Epistolae* i. m. 57–59., n. 10., 58.

³³ *Mercati*, A.: Dall'Archivio i. m. 88–89.; *Tusor P. – Nemes G.*: *Consistorialia* i. m. 37–38., n. 28.; *Fraknói V.*: Magyarország és a Szentszék i. m. II. 331. Valószínűleg Marsuppini jelentése ezen időszak történéseiről: *Iványi B.*: Adalékok i. m. 352–354. – Brodarics 1523. jún. 10-én és 1525. máj. 17-én is Zsigmond lengyel királynak írott levelében 'collega meus'-nak nevezi, hasonlóan fogalmaz erről II. Lajos király egyik Brodaricsnak írott levelében, l. *Kasza P.*: *Epistolae* i. m. 70–74., n. 19., 73.; 90–93., n. 30., 92.; 109–112., n. 43., 112. Ez cáfolja Iványi ama kijelentését, hogy Marsuppini mintegy Brodarics ágenseként lett volna Rómában, l. *Iványi B.*: Adalékok i. m. 161.

³⁴ *Kasza P.*: *Epistolae* i. m. 124–127., n. 51–52.; 130–132., n. 55., 132.

³⁵ A konzisztórium jelenlétére l. *Tusor P. – Nemes G.*: *Consistorialia* i. m. 40–41., n. 32.; 43–44., n. 35.; 48., n. 44.; 67., n. 78. II. Lajos leveleiben rendszeresen visszatérő fordulat, hogy Marsuppini — ha Brodarics Rómában van, vele együtt — bővebben kifejti levele tartalmát: *Artner E.*: *Védőbástya* i. m. 166–168., n. 131.; 170–171., n. 133.; 174–176., n. 135.; 184–185., n. 141.; *Theiner*, A.: *Vet. mon. Hung. i. m. II*, 652., n. 855; *ASV Archivum Arcis* (a továbbiakban: A.A.) I–XVIII. n. 2532., 2534., 2542., kiad. *Augustin Theiner*: *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*. I–II. Roma–Zagabria 1863–1875. I. 585., n. 795., 588–589., n. 801–802.; *ASV A.A.* I–XVIII. n. 2543., kiad. *Augustin Theiner*: *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia* I–III. Roma 1860–1863. II. 435., n. 463. 1525. márc. 7-én kelt levelében Szalkai László kért audienciát számára, hogy kimentse őzsentségénél néhány dologgal kapcsolatban (*Bessenyei J.*: *Lettere di principi* i. m. 36–38., n. V/3.), 1526. máj. 5-én Burgio pedig a horvátországi török betörésekről írt neki (*Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 325–329., n. 85., 325.).

³⁶ Erre l. *ASV Arm.* XLIV, vol. 9, fol. 416r, 417v, kiad. *Theiner*, A.: *Vet. mon. Hung. i. m. II*. 659. n. 867.

nunciust,³⁷ sőt még Jan Dantyszekhez (Johannes Dantiscus), a császári udvarban lévő lengyel királyi követhoz is írt levelet.³⁸ Bár szolgálataiért rendszeres pénzbeli juttatást kapott,³⁹ a kor szokása szerint magyarországi egyházi javadalmazásban is részesült.⁴⁰ Rómában tartózkodása alatt megismerkedett a Város humanista értelmiségével: a neves történetíróval, Paolo Giovióval, a sziléziai humanista Georg Sauermannal és a költő Georg von Logauval.⁴¹ Pietro Corsi visszaemlékezése szerint egy alkalommal Erasmus *Adagia* című művéről beszélgetett vele.⁴² 1524-ben feltűnt testvére, Giovanni Marsuppini is,⁴³ aki inkább Mohács után, Szapolyai János követeként játszott komolyabb szerepet.⁴⁴

A magyar király követe, aki éveket töltött Rómában, Brodarics István pécsi prépost volt. 1522 tavaszán indult a pápához, de először Velencébe ment, ahol április 26. és május 3. között tárgyalt a dózséval. Ezután régi egyetemi városába, Padovába utazott.⁴⁵ 1522. augusztus 28-án — amikor VI. Adorján pápa a Róma melletti S. Paolo alle Tre Fontane monostorhoz érkezett — már az Örök Városban tartózkodott.⁴⁶

³⁷ 1525 februárjában a jubileumi búcsúról kiállítandó pápai bullák ügyében írt: *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 150–154., n. 42–43.

³⁸ 1524. aug. 29. <http://host20.obta.uw.edu.pl/?f=letterSummary&letter=213> (A letöltés ideje: 2014. március 15.). Ebből azt is megtudhatjuk, hogy Ludovico Alifio, a lengyel király nápolyi követe Marsuppinin keresztül továbbította a Jan Dantyszekhez írott levelét.

³⁹ 1525. febr. 22-i számadáskönyvi bejegyzés szerint 200 dukátot utaltak ki neki, mint „oratori regie maiestatis in Urbe apud summum pontificem in negotiis huius regni agentis”, melyet a Rómába visszatérő Brodarics vitt el neki, l. *Fraknoi Vilmos*: II. Lajos király számadáskönyve 1525. január 12. – június 16. Magyar Történelmi Tár 22. (1877) 43.

⁴⁰ 1508-ban esztergomi kanonok és nógrádi főesperes, l. MNL OL DL 46 842., idézi *Kollányi Ferenc*: *Eszteromi kanonokok 1100–1900*. Esztergom 1900. 127. 1520. máj. 18-ig egy egri kanonoki javadalom és a pankotai főesperességet bírta, de lemondott róla, ezt később testvére, Giovanni bírta, l. *Annatae e regno Hungariae provenientes in Archivo Secreto Vaticano 1421–1536*. Ed. Körmeny József. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 21.) Bp. 1990. 110., n. 227.; 112., n. 232.; *Cameraria Documenta Pontificia* i. m. II. 289., n. 1375.; 295., n. 1388. Burgio jelentéseiben többször feltűnik Marsuppini kanonoki javadalomhoz juttatása. Először a Gibárti Keserű Mihály házassága miatt megüresedett boszniai beneficium merült fel (*Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 154–158., n. 44., 157.), majd egy megüresedő prépostság és a budai Szent Zsigmond káptalan egy kanonoki stalluma is szóba került (i. m., 299–303., n. 77., 302.; 310–317., n. 81., 316.).

⁴¹ *Kasza P.*: *Epistulae* i. m. 129–130., n. 54.

⁴² „Franciscus Marsupinus, civis Florentinus, senex ut optimus, sic prudentissimus” (Petrus Cursius, *Defensio pro Italia ad Erasmum Roterodamum*), l. *Kenneth Gouwens*: *Remembering the Renaissance. Humanist Narratives of the Sack of Rome*. (Brill’s Studies in Intellectual History 85.) Leiden–Boston 1998. 93–94.

⁴³ *Kasza P.*: *Epistulae* i. m. 101–102., n. 35., 102.

⁴⁴ A Marsuppini testvérpár Mohács utáni szerepére l. *Theiner, A.*: *Vet. mon. Slav. i. m. I. 641.*, n. 872.; 645–646., n. 882.; *Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából I–V*. Kiad. Bunyitay Vince – Karácsonyi János – Kollányi Ferenc – Lukcsics József – Rapaics Rajmund. Bp. 1902–1912. (a továbbiakban: ETE) I. 308–309., n. 301.; ETE II. 186–188., n. 167–168.; ETE III. 283–285., n. 299.; *Kasza P.*: *Epistulae* i. m. 180–181., n. 84–85.; 287–289., n. 147.; 290–291., n. 149.; 392–395., n. 210.; 400–401., n. 214.; 403–405., n. 216.; 497–500., n. 279.; *V. Kovács Sándor*: *Egy magyar humanista a mohácsi vész korában* (Kálnai Imre). *Irodalomtörténeti Közlemények* 74. (1970) 661–667., 665.

⁴⁵ *Wenzel Gusztáv*: *Marino Sanuto világhírójának Magyarországot illető tudósításai III*. Magyar Történelmi Tár 25. (1878) 268–269.; *Sörös Pongrác*: *Jerosini Brodarics István (1471–1539)*. Bp. 1907. 12–13.

⁴⁶ 1522. szept. 1. Brodarics István II. Lajosnak, l. *Kasza P.*: *Epistulae* i. m. 57–59., n. 10.; *Sörös P.*: *Brodarics i. m. 13–14*. Életére l. *Sörös P.*: *Brodarics i. m.*; *Fedeles T.*: *Pécsi káptalan i. m. 335–337.*

A tudós humanista kollégájával, Francesco Marsuppinivel — aki tapasztalatával, kúriai kapcsolatrendszerével mindenben segítségére volt — a szeptember 3-i konzisztóriumon már hosszú beszédben ajánlották Magyarországot és uralkodóját az újonnan megkoronázott pápának.⁴⁷ Brodarics azonban nem csak a magyar korona érdekeit képviselte, hanem a követi teendőket ellátó Erasm Ciołek plocki püspök halála után Lengyelországot is.⁴⁸

Brodarics több alkalommal megjelent a konzisztóriumon, ahol Magyarországról érkező leveleket kommentálva szónokolt a pápának, fogadta válaszáat és megköszönte, amikor kegyet gyakorolt.⁴⁹ Az is előfordult, hogy a levelet ő olvasta fel a bíborosi kollégium előtt,⁵⁰ és egy ízben ő fordította latinra Torquatus János bán követének horvát nyelven elmondott beszédét.⁵¹ Míg a lengyel udvarral való levelezése viszonylag bőven adatolt, addig a magyar uralkodóval való kapcsolattartásának mindössze néhány emléke maradt fenn. A Lajos király által neki írott levelekben témaként legtöbbször a törökök előrenyomulása, a magyar végvidékek helyzete — Klisszától Jajcán és Péterváradon át a Havasalföldig — és a pápai segély került elő.⁵² Emellett feladatult kapta, hogy járjon közben a pápánál az elhunyt Dévai János és Várdai Ferenc erdélyi püspök perének lezárása érdekében is.⁵³ Mikor II. Lajos azt kérte VII. Kelemtől, hogy Várdai Pál egri püspöki kinevezését erősítse meg, a levélben a magyar uralkodó kiemelte, hogy azt majd Brodarics fogja neki átadni.⁵⁴

Kasza Péter: Egy karrier hajnala. Adalékok Brodarics István tanulmányainak és családi viszonyainak kérdéséhez. Századok 142. (2008) 1187–1209.

⁴⁷ *Mercati, A.*: Dall'Archivio i. m. 88–89.; *Tusor P. – Nemes G.*: Consistorialia i. m. 37–38., n. 28. A beszédet l. *Stephanus Brodericus*: De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima. Ed. Petrus Kulcsár – Oratio ad Adrianum VI. Pontificem Maximum. Ed. Csaba Csapodi. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series Nova 6.) Bp. 1985., 67–73, idézi *Hopp Lajos*: Az „antemurale” és „conformitas” humanista eszméje a magyar–lengyel hagyományban. (Humanizmus és reformáció 19.) Bp. 1992. 62.

⁴⁸ Erről l. *Kasza Péter*: Egy magyar diplomata lengyel szolgálatban. (Újabb források Brodarics István római követi működéséhez). Irodalomtörténeti Közlemények 113. (2009) 593–605., az ezzel kapcsolatos levelezését l. 1522. okt. 22. – 1524. máj. 7. *Kasza P.*: Epistulae i. m. 60–69., n. 11–17.; 71–75., n. 19–20.; 77–79., n. 22–23.; 83–85., n. 25–26.; 95–98., n. 32–33. és *Kasza Péter*: A szó elszáll. Az írás megmarad? Brodarics István levélírói tevékenységéről. Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophica 14. (2009: 2. sz.) 193–216., 202–204.

⁴⁹ *Mercati, A.*: Dall'Archivio i. m. 98., 110–111.; *Tusor P. – Nemes G.*: Consistorialia i. m. 40–41., n. 32.; 43–44., n. 35., 37.; 48., n. 44. Brodarics első római tartózkodását összefoglalja: *Sörös P.*: Brodarics i. m. 15–19.

⁵⁰ *Tusor P. – Nemes G.*: Consistorialia i. m. n. 39.

⁵¹ 1523. márc. 16. *Tusor P. – Nemes G.*: Consistorialia i. m. 40–41., n. 32.: „... et nuntius ipsius bani fuit introductus et lingua Sclavonica proposuit ea, que a bano in mandatis habebat, et orator regis Ungarie omnia Latine referrebat ...”. A horvát követ Thomas Niggerrel való azonosítása téves. A követ anyanyelven elmondott beszéde bevett volt a kor diplomáciájában, l. erre *Kubinyi András*: Werbőczy Mohács (1526) előtti politikai pályafutása. In: Tanulmányok Werbőczy Istvánról. Szerk. Hamza Gábor. (MF Könyvek 21.) Bp. 2001. 65–98., 79.

⁵² 1523. jún. 1. – 1524. márc. 8. *Kasza P.*: Epistulae i. m. 69–71., n. 18.; 85–87., n. 27.; 90–93., n. 30. Utóbbi kéziratát l. EFK Y. IV. 55. fol. 45r–46r.

⁵³ EFK Y. IV. 55. fol. 45r. Dévai János talán megegyezik János dévai plébánossal, l. *Lakatos Bálint*: Az erdélyi káptalan és a püspöki udvar tagjai görbe tükörben. Történeti bejegyzések Pelei Tamás főesperes Erasmus-kötetében (1515–1530 k.). Fons 16. (2009) 431–469., 444., 64. j.; 452.

⁵⁴ EFK Y. IV. 55. fol. 48v. A levél datálatlan, de Brodarics említése miatt 1524. május–júniusra keltezendő. Várdai Pál egri püspöki kinevezéséről l. még *Sugár I.*: Egri püspökök i. m. 218–219.; *Laczlavik Gy.*: Várdai Pál i. m. 40.

A magyar és a lengyel király mellett Ferdinánd főherceggel is levelezett, akinek a horvát végvidéket érintő török hadmozdulatokról szóló velencei hírekről és a Klisszába küldött pápai segélyről jelentett.⁵⁵ Emellett természetesen közreműködött Lászlai János római magyar gyóntató hagyatéki ügyének és a mellette szolgálatot teljesítő titkáranak, Kálnai Imre telegdi főesperesi kinevezésének ügyében,⁵⁶ valamint az esztergomi káptalant is képviselte a Filippo Sergardi elleni perében.⁵⁷

II. Lajos király 1524 júniusában visszarendelte Brodaricsot, mert a kiváló diplomátára más megbízatások vártak. A magyar uralkodó megköszönte a pápának a Brodarics által tolmácsolt jótanácsokat,⁵⁸ és az általa meghirdetett cseh országgyűlésre Prágába küldte.⁵⁹ Augusztus 14-én kelt ajánlólevele⁶⁰ szerint a magyar királyi pár Bécsbe küldte Ferdinánd főherceghez és Campeggio legátushoz, akikkel a cseh katolikusok és kelyhesek uniójáról tárgyalt.⁶¹ Lajos király már október 20-án mentette magát VII. Kelemennél, hogy bár szándékában áll Brodaricsot visszaküldeni, de sajnos nem teheti.⁶² Ennek több oka is volt: egyrészt a cseh unió ügyében jelentős előrelépés mutatkozott az országgyűléseken, és Lajos őszre újabbak összehívásáról döntött. Szalkai László esztergomi érsekben — aki eddig a *res Bohemica* megkérdőjelezhetetlen irányítója volt — megrendült a Szentszék bizalma, és a kancellár, valamint a Kúria között Brodarics próbált közvetíteni. Az év végén Campeggio bíboros legátus Bécsből Budára tette át székhelyét, ennek megszervezése szintén sok feladatot rótt rá, ami ismét hátráltatta visszatértét.⁶³

⁵⁵ 1524. febr. 29. *Kasza P.*: Epistulae i. m. 88–89., n. 29. Az 1524. máj. 3-án kelt levelében arra kéri a főherceget, hogy Lajos királynál ajánlja őt egy javadalomra, l. i. m. 94–95., n. 31.

⁵⁶ L. erre: *Kasza P.*: Epistulae i. m. 76–77., n. 21.; 80–82., n. 24.; 87–88., n. 28. Feldolgozását l. *Lakatos Bálint*: Kálnai Imre főesperesi és királyi titkári kinevezése (1523–1525). Adalékok a pápaság magyar személyi politikájához Mohács előtt. *Századok* 144. (2010) 411–431., 417–426., ill. *Lakatos Bálint*: The Papacy's Policy on Hungarian Court Personnel 1523–1526: the Case of Imre Kálnai's Appointments as Archdeacon and Royal Secretary. In: *Infima aetas Pannonica. Studies in Late Medieval Hungarian History*. Eds. Péter E. Kovács – Kornél Szovák. Bp. 2009. 78–119.

⁵⁷ MNL OL DF 237 395. A per történetét l. lentebb.

⁵⁸ *Artner E.*: Védőbástya i. m. 168–170., n. 132., 179.

⁵⁹ *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. cxv.; *Sörös P.*: Brodarics i. m. 19. Schönherr Gyula a boroszlói levéltárból idéz egy forrást, mely szerint Brodarics 1523. júl. 1-jén Budán volt, l. *Schönherr Gyula*: A boroszlói levéltári lelet magyar vonatkozásai. *Magyar Könyvszemle* 17. (1892) 277–290., 289. Minden valószínűség szerint — és az adatot idéző Sörös Pongrác is e véleményen lehetett — a levél 1524-ben kelt.

⁶⁰ *Kujáni Gábor*: Brodarics István levelezése 1508–1538. *Történelmi Tár* 9. (1908) 258–293., 321–346., 345–346.; *Óváry Lipót*: A Magyar Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának oklevél-másolatai I. Bp. 1890. 271., n. 1186–1187.

⁶¹ L. Burgio 1524. aug. 17-i és Campeggio aug. 22-i jelentést: *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 17–24., n. 7., 22.; 24–29., n. 8., 27. A legátussal való találkozásáról tájékoztatja aug. 21-én őszentségét: *Kasza P.*: Epistulae i. m. 99–100., n. 34. L. még *Sörös P.*: Brodarics i. m. 20–21.

⁶² *Artner E.*: Védőbástya i. m. 170–171., n. 133.

⁶³ *Kasza P.*: Epistulae i. m. 101–105., n. 35–37.; *Sörös P.*: Brodarics i. m. 21.

Brodarics eredetileg 1525. február közepén kelt volna útra,⁶⁴ de további késeldelmek mellett valószínűleg csak a hónap végén indult el.⁶⁵ Először Innsbruckban felkereste Ferdinánd főherceget, majd április elején utazott tovább, hogy a harcok dúlta Észak-Itálián át megérkezzen Rómába.⁶⁶ Május 12-én a konzisztóriumon személyesen adta át megbízóleveleit, majd a Magyarországot fenyegető veszély felvázolása után kérte a pápától hazánk megsegítését és a keresztény fejedelmek közötti béke megteremtését.⁶⁷ Második követi megbízatása idején is közreműködött lengyel ügyek — Bona Sforza királyné bari hercegsége, a német lovagrenddel való konfliktus — intézésében, valamint tájékoztatta Zsigmond királyt külpolitikai eseményekről.⁶⁸ Emellett II. Lajos megbízta, hogy járjon közbe a magyar udvarnál egykor szolgálatot teljesítő császári követ, Andrea Borgo apósának, Giacomo Anguissola piacenzai kormányzónak a kiszabadításáért.⁶⁹ Mivel Magyarország bíboros protektorát, Salviatit a pápa legátusként Pármába küldte, így őt is Brodarics látta el Rómából magyar vonatkozású hírekkel.⁷⁰

⁶⁴ Az indulás eredeti időpontja febr. 16. volt, erre l. Burgio febr. 6-i és Campeggio febr. 8-i jelentései: „Messer Stefano fra X giorni partirà per Nostro Signore” – *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 132–138., n. 38., 137.; „Fra otto giorni sarà expedito di quà Messer Stephano Broderico, oratore di questa Meastà a Nostro Signore” – i. m. 138–148., n. 39., 145. A király és Campeggio bíboros, valamint Drágffy János temesi ispán megbízólevelei febr. 13-án, 20-án és 25-én keltek Budán, l. *Bessenyei J.*: *Lettere di principi* i. m. 24–25., n. III/4.; 48–49., n. VII/1.; 52–53., n. IX/1. II. Lajos és Szalai érsek Salviati bíboroshoz is küldött ajánlólevelet, ezeket l. 1525. febr. 16. és 18. *Simonyi E.*: *Flórenci okmánytár* i. m. II. n. 526–527.; *OSzK Kt Fol. Hung. vol. 1277/6.*, s. n.; *Le Carte Stroziane* i. m. 39., 41. A pápa febr. 8-i levelében méltatta Brodarics érdemeit és javadalmazását sürgette, l. *ASV Arm. XLIV*, vol. 9, fol. 114^{rv}, kiad. *Theiner*, A.: *Vet. mon. Hung. II.* 645., n. 840.; *Sörös P.*: *Brodarics* i. m. 22.

⁶⁵ Febr. 21-én még Budáról keltez egy levelet Lajos királynak (*Kasza P.*: *Epistulae* i. m. 106., n. 39.), febr. 22-én viszont felvesz a kincstártól 267 forint útiköltséget, valamint követjárása, Francesco Marsuppini fizetését (*Fraknói V.*: *Számadaskönyv* i. m. 85.). Budáról Pécsre mehetett, legalábbis Móré Fülöp pécsi püspöknek a pápához és Salviati bíboroshoz írott ajánlólevele — mely márc. 5-én Pécssett kelt — erre enged következtetni, l. *Bessenyei J.*: *Lettere di principi* i. m. 54–55., n. X/1.; *OSzK Kt, Fol. Hung. vol. 1277/6.*, s. n.; *Le Carte Stroziane* i. m. 45.

⁶⁶ L. erre a főherceg 1525. ápr. 1-jén kelt ajánlólevelét: *ASV A.A. I-XVIII.* n. 2456., kiad. *Theiner*, A.: *Vet. mon. Slav. i. m. I.* 586., n. 797. Brodarics márc. 25-én érkezhetett Innsbruckba, l. *Sörös P.*: *Brodarics* i. m. 23. Campeggio febr. 8-i jelentésében úgy tudta, hogy a főhercegen kívül a császár hadvezérét, Charles de Lannoy nápolyi alkirályt is fel kívánja keresni („... et si é procurato con destrezza che farà la via del Principe et poi al Vicere ...” – *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 145.), de erről nincs adatunk.

⁶⁷ *Tusor P.* – *Nemes G.*: *Consistorialia* i. m. 56–57., n. 59.

⁶⁸ *Kasza P.*: *Epistulae* i. m. 109–112., n. 43.; 115–122., n. 46–49.; *Sörös P.*: *Brodarics* i. m. 24.

⁶⁹ *EFK Y. IV.* 55. fol. 44^v. Ez ügyben II. Lajos írt a pápának is, l. uo. fol. 44^v–45^r. (A címzés helytelenül „Ad summum pontificem Adrianum”) Andrea Borgo első felesége Dorothea von Thun volt, akinek halála (1525) után Catherina Anguissolát vette el. (L. *Gerhard Rill*: *Andrea Borgo*. In: *DBI* vol. 12. http://www.treccani.it/enciclopedia/andrea-borgo_%28Dizionario-Biografico%29/. A letöltés ideje: 2014. július 20.) Lakatos Bálint szóbeli közlése szerint — melyet ez úton is köszönök — Borgo 1524–1525 telén több levelet is írt Ferdinánd főhercegnek arról, hogy felesége beteg. Borgo tevékenységéről l. *Kubinyi András*: *Országgyűlési küzdelmek Magyarországon 1523–1525-ben*. In: *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. Szerk. Neumann Tibor – Rác György. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. – *Analecta Mediaevalia* III.) Bp.–Piliscsaba 2009.; *C. Tóth Norbert*: *Politikatörténeti források Batori István első helytartóságához (1522–1523)*. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 50.) Bp. 2010.

⁷⁰ *Kasza P.*: *Epistulae* i. m. 112–114., n. 44–45. Erről be is számol Burgio is 1525. jún. 6-i jelentésében: *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 204–212., n. 54., 211.

1525. június 6-án merült fel először Budán annak terve, hogy hazarendelik Rómából, és a császárhoz, az angol és a francia királyhoz küldik követségbe, hogy a török ellen segítséget kérjen.⁷¹ Miután Szalkai László a rákosi országgyűlésen lemondott kancellárságáról, Burgio azonnal Brodaricsot javasolta.⁷² II. Lajos király kérésére — amelyet saját kézzel írott levelében fogalmazott meg — Kelemen pápa augusztus 8-án kelt ajánlólevelekkel és oltalomlevéllel ellátva hazaküldte.⁷³ Brodaricsot azzal is megbízta, hogy az uralkodónak és Szalkai érseknek számoljon be V. Károly császár és I. Ferenc francia király között hamarosan létrejövő békéről.⁷⁴ Az Andrea Gritti velencei dózséhez írott bréve arra enged következtetni, hogy útközben megállt Velencében, ahol a pápa üzenetét tolmácsolta a Signoriának. Szeptember 13-án viszont már Budáról keltezte levelét.⁷⁵

Vajon milyen lehetett a két követ, Brodarics és Marsuppini intézményes viszonya együttes római tartózkodásuk alatt? A kérdésre egyértelmű választ adó követutasítások sajnos nem maradtak fenn, és a rendelkezésünkre álló forrásokból pedig nem derül ki egyértelműen. Brodarics I. Zsigmond lengyel királynak Marsuppinit két alkalommal is 'collega meus'-nak nevezte, és II. Lajos magyar király egy Brodaricshoz írott levelében ugyanezt a szót használta rá.⁷⁶ A konzisztórium akták tanúsága szerint négy alkalommal is együtt jelentek meg a pápa előtt, a források „oratores regis Ungariae”-nek nevezik őket.⁷⁷ Korántsem lehetetlen, hogy a két személy római tartózkodásuk alatt a szó valós értelmében „kollégák”⁷⁸ voltak. Marsuppini volt a magyar király „Róma-szak-

⁷¹ *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 214–220., n. 56., 218.; *Sörös P.*: Brodarics i. m. 23–24.

⁷² *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 229–231., n. 60., 230.; 231–237., n. 61., 235., 237.; 241–245., n. 63., 243–244.; *Fraknoi V.*: Magyarország és a Szentszék i. m. II. 373–374.; *Balogh István*: Szalkay László esztergomi érsek (†1526). Kassa 1942. 31., 41–42.; *Kubinyi András*: Szalkai László esztergomi érsek politikai szereplése. In: Kubinyi A.: Főpapok i. m. 159.; *Kubinyi András*: Országgyűlési küzdelmek i. m. 125–148., 135–140.

⁷³ II. Lajos magyar királyhoz: ASV Arm. XLIV, vol. 9, fol. 297r, 298v, reg.: *Epistolae ad principes* I. Ed. Luigi Nanni. (Collectanea Archivi Vaticani 28.) Città del Vaticano 1992. 216. n. 1288.; uo. fol. 299rv, kiad. *Monumenta saeculi XVI. historiam illustrantia. I: Clementis VII. epistolae per Sadoletum scriptae*. Ed. Petrus Balan. Oeniponte 1885. 167., n. 124.; uo. fol. 300rv, 301v, kiad. *Theiner, A.*: Vet. mon. Hung. i. m. II. 651., n. 853. Andrea Gritti velencei dózséhez: uo., fol. 297r, 298v, reg.: *Nanni, L.*: *Epistolae* i. m. 216., n. 1290. Szalkai Lászlóhoz: uo., fol. 304rv, kiad. *Theiner, A.*: Vet. mon. Hung. i. m. II. 651, n. 854. Verbóci Istvánhoz: uo., fol. 305rv, 306v, kiad. *Balan, P.*: *Monumenta saeculi i. m.* 169–170, n. 126. Oltalomlevelet l. ASV A.A. I–XVIII. n. 5046. Az ajánlólevelekről l. *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 257., 263., 267. Rómából való távozásáról l. *Sörös P.*: Brodarics i. m. 26.

⁷⁴ II. Lajos király szept. 30-án megköszönte a pápának a Brodaricssal küldött híreket, l. *Artner E.*: Védőbástya i. m. 174–176., n. 135., 175.

⁷⁵ Burgio 1525. aug. 30-i jelentésében azt írta, hogy Brodarics 10 nap múlva érkezik, l. *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 257–262., n. 66., 258. Brodarics 1525. szept. 13-án kelt levelében azt írta a pápának, hogy az útja 21 napig tartott, l. *Kasza P.*: *Epistolae* i. m. 122–124, n. 50, 123. L. még *Sörös P.*: Brodarics i. m. 30.

⁷⁶ *Kasza P.*: *Epistolae* i. m. 71–74, n. 19., 73.; 90–93., n. 30., 92.; 109–112., n. 43., 112.

⁷⁷ *Tusor P.* – *Nemes G.*: *Consistorialia* i. m. 37–38., n. 28., 37.; 40–41., n. 32., 40.; 43–44., n. 35., 44.; 48., n. 44.

⁷⁸ A magyarországi középkori latinság szótára – *Lexicon latinitatis medii aevi Hungariae*. II. Bp. 1991. 180. 1a.

értője”, aki évtizedes szolgálata alatt kiváló kapcsolatokra tett szert, és otthonosan mozgott a bonyolult kúriai ügymenet és döntéshozatal külső szemlélő számára szinte átláthatatlan útvesztőiben. A nála mintegy két évtizeddel fiatalabb Brodarics viszont a budai udvar ügyeiben tájékozottabb, kiváló szónoki képességekkel rendelkező, univerzális diplomata volt, így ketten együtt ott tartózkodása alatt igen hatékony képviselőt láthattak el.

Brodarics István távollétében sem maradt a római követség magyar diplomata nélkül. Kálnai Imre Brodarics kíséretében már 1522-ben megérkezett az Örök Városba, és bár tevékenységéről konkrét adatunk nincsen, minden bizonnyal titkári feladatokat látott el.⁷⁹ A római jelenlétével járó előnyöket az egyházi közéletben való felemelkedésére használta: Brodarics segítségével és kúriai kapcsolatait kamatoztatva sikerült megszereznie a Lászlai János római magyar gyóntató halálával megüresedett telegdi főesperességet, valamint pápai kamarás is lett.⁸⁰ Nem valószínű, hogy átvette volna Brodarics helyét, a rendelkezésünkre álló adatok alapján Marsuppinié maradt a vezető szerep.⁸¹ Mindössze egyetlen esetet ismerünk, mikor Kálnai a pápának Brodarics nevében referált.⁸²

c) A római magyar „követség” itáliai segítői

A Kúriában működő hivatalnokok között sajnos csak elenyésző számban találunk magyarokat,⁸³ viszont akadtak olyan itáliaiak, akiket szorosabb szálak fűzték hazánkhoz, és így hosszabb távú vagy alkalmi megbízásokra kaphatók voltak.

A római magyar követség az egyes kúriai hivatalokban lévő mindennapi ügyintézésre külön megbízottat, ún. sollicitátort is alkalmazott az umbriai Amelia egyházmegyéből származó Egidio Zefiri személyében.⁸⁴ Zefiri részt vett Móré Fülöp pécsi püspök kinevezési bullái expedálásának bonyolult kúriai ügymenetében⁸⁵ és az Apostoli Kamarát illető annátákat is befizette,⁸⁶ ezenkívül 1525-ben ellátta a római magyar pálosok prokurátori teendőit is.⁸⁷ Szolgálatát a magyar

⁷⁹ *Lakatos B.*: Kálnai i. m. 412–414., 418.

⁸⁰ MNL OL DL 82 655.; ASV Arm. XL., vol. 10, fol. 3rv, n. 1. Feldolgozását l. *Lakatos B.*: Kálnai i. m. 418–426.

⁸¹ Szerepére nézve kicsit túlzónak tartom Lakatos Bálint megállapítását: i. m. 424. Marsuppini-ről l. fentebb.

⁸² *Kasza P.*: Epistulae i. m. 103–104., n. 36.

⁸³ Thomas Frenz az általa vizsgált csaknem 60 évben 5 főt említ Lengyel- és Magyarországról, l. *Frenz, T.*: Kanzlei i. m. 241., idézi *Tusor P.*: Purpura i. m. 46., 105. j. L. még erre *Fraknoi V.*: Magyarország és a Szentszék i. m. II. 405–407.

⁸⁴ A sollicitátorokról általában: *Thomas Frenz*: Papsturkunden des Mittelalters und der Neuzeit. (Historische Grundwissenschaften in Einzeldarstellungen 2.) Stuttgart 1986. 57.; *Frenz, T.*: Kanzlei i. m. 212–214.

⁸⁵ *Kasza P.*: Epistulae i. m. 101–102., n. 35., 102. 1524. nov. 9-én Salviati bíborosnak írott levelét l. *Simonyi E.*: Flórenci okmánytár i. m. II. n. 532.; Le Carte Strozziene i. m. 11.

⁸⁶ 1523. jún. 8. és 1525. júl. 17., l. *Körmendy J.*: Annatae i. m. 111., n. 228., 230.; Cameraia Documenta Pontificia i. m. II. 294., n. 1386.

⁸⁷ A források szerint 1525-ben látta el ezt a feladatot, l. *Hungarici monasterii ordinis Sancti Pauli primi heremitae de urbe Roma instrumenta et priorum registra*. Ed. Lorenz Weinrich. (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma, Fontes 2.) Roma–Bp. 1999. 161. ('procurator ditorum fratrum'), 363. ('procurator monasterii nostri').

udvar — ahogy Marsuppiniét is — valószínűleg Bakócztól „örökölte”: nemcsak Rómában hajtott végre megbízásokat,⁸⁸ hanem két ízben Magyarországon is feltűnt, akkor is elsősorban római kúriai tisztviselők és a bíboros környezetéhez tartozó — főleg jogtudó értelmiségi — személyek környezetében.⁸⁹

Hasonlóképpen kúriai tapasztalattal rendelkező személy lett a magyar követség titkára, a pármái Pietro Antonio Berri,⁹⁰ aki Vio bíborosnak — magyarországi legátusi megbízatása idején — írnoka volt. A legátus oldalán végzett szolgálata idején rendszeresen informálta a hazánkban történekekről — többek között a szászszentdemeteri csatáról — a pármái Cristoforo Battit, akinek familiárisa volt.⁹¹ Ez idő alatt elnyerte a magyar uralkodópár bizalmát tudásával, rátermettségével és különösen a levélírásban való jártasságával, ezért Lajos király római követei mellé titkárnak és ügyintézőnek választotta.⁹² 1525. május 20-án Brodaries az épp Pármában tartózkodó Salviati bíborosnak ajánlotta Berri szolgálatait, és egy pármái javadalmat kért számára.⁹³ II. Lajos király megbízásából a Kúriában a boroszlói Felix Lezecki királyi kamarás krakkói kanonoksága ügyében járt el.⁹⁴

⁸⁸ 1515. ápr. 17-én tanú a somlóvásárhelyi premontrei apácák ügyében folytatott kúriai perben (MNL OL DL 24 355., kiad. MREV IV. 233–241., n. 188., 240.), 1517 és 1520 között több annátát is befizetett Bakócz Tamás megbízásából (*Körmendy J.*: Annatae i. m. 110., n. 225–227.; *Cameralia Documenta Pontificia* i. m. II. 293–294., n. 1383–1385.).

⁸⁹ 1519. márc. 23-án Budán, Batthyány Benedek budai várnagy házában (*Kóta P.*: Regeszták i. m. 214., n. 656.; *Bónis Gy.*: Szentszéki regeszták i. m. 591., n. 4233.), 1520. szept. 28-án pedig Pozsonyban tartózkodott (MNL OL DF 204 255., kiad. *Házi Jenő*: Sopron szabad királyi város története I/1–7. II/1–6. Sopron 1921–1943. I/6. 393–401., 398). Jelen volt Vincenzo Baldi — róla l. lentebb —, Lászlai János római magyar gyóntató (*Lakatos B.*: Kálnai i. m. 414–417.), Csúti Menyhért és Albisi Bernát éneklőkanonok is, akik 1518 szeptemberében még Bakócz Tamás bíboros segédpüspökének, Tasnádi Tamásnak a kánoni kivizsgálásán tanúskodtak Rómában, l. *Tusor P. – Nemes G.*: *Consistorialia* i. m. 29–32., n. 20. – Az 1535-től haláláig, 1545-ig a Datariában tevékenykedett mint depositarius, l. *Felice Litva*: *L'attività finanziaria della Dataria durante il periodo tridentino. Archivum Historiae Pontificiae* 5. (1967) 79–174., 106–110.

⁹⁰ 1516-ban lett pápai közjegyző, 1518-ban állt Vio bíboros szolgálatába, l. *Angelo Mercati*: *Saggi di storia e letteratura* I. Roma 1951. 321–323.

⁹¹ „Quemadmodum a Berro familiari meo accepi, qui ibi cum legato pontificio vivit, et me de omnibus, quae ibi scitu digna geruntur, aut forte eveniunt, pro nostra necessitudine frequenter per epistolas certiores facit. ... Ignoscas velim, non appono nomina istorum ducum, quae subticuit Berrus quoque in suis litteris, credo propter barbariem potius, quam ignoracionem, nonnulla enim quae aliquando audivi, vix latine scribi possunt.” — *Christophorus Battus*: *Miracula quae mense Decembri in Pannonia visa sunt. Roma 1524.* A műről l. *Kropf Lajos*: Adalék az 1523. évi török portyázás történetéhez. *Hadtörténeti Közlemények* 15. (1914) 130–132. (Berri tévesen Burgio kíséretéhez sorolja); *Bárány Attila*: A szulejmáni ajánlat. *Magyarország, a Török Birodalom és a Nyugat (1521–1524).* Máriabesnyő 2014. 98.; a szerzőről l. *Ireneo Affi*: *Memorie degli scrittori e letterati parmigiani III.* Parma 1791. 209–211.; *Julia Haig Gaisser*: Pierio Valeriano on the Ill Fortune of Learned Men. *A Renaissance Humanist and His World.* Ann Arbor 1999. 266.

⁹² 1524. márc. 31. ASV A.A. I-XVIII. n. 2497., 2525., kiad. *Theiner*; A.: *Vet. mon. Slav. i. m. I.* 580–581., n. 788–789. Vio bíboros titkárságán az iratok tanúsága szerint elsősorban a kiadott oklevelek regisztrálása volt a feladata: MNL OL DL 74 763. (az irat jobb alsó sarkában: ‘Petrus Antonius Berrus notarius’); MNL OL DL 50 506.; MNL OL DF 218 183.; MNL OL DF 279 847.; BayHStA Hochstift Passau, Urkunden n. 2990., 2995., 2996. (http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/DE-Bay_HStA/HUPassau/fond?block=103, letöltés ideje: 2013. okt. 22.), az oklevelek hátlapján a Registrata-jelben: ‘P. A. Berrus’.

⁹³ *Kasza P.*: *Epistulae* i. m. 112–113., n. 44., 113.

⁹⁴ 1524. nov. 6-án és 13-án II. Lajos, 1525. nov. 11-én Burgio nuncius Salviati bíborosnak ír ez ügyben, ez utóbbi Berri pármái javadalmazását is kéri (*Simonyi E.*: *Flórenci okmánytár* i. m. II. n.

Róma „lassan őrlő malmaiban” szükség volt minden, az ügymeneteket előbbre vivő kapcsolatra, erre pedig ideálisak voltak a magyar prebendával rendelkező itáliaiak. A pistoiai Vincenzo Baldi 1508-ban került hazánkba, hogy Isvalies bíboros magyarországi javadalmait, így a veszprémi püspökséget — melyet Isvalies legátusi tevékenységéért kapott II. Ulászló királytól⁹⁵ —, valamint a pécsváradi és szekezsárdi apátságokat⁹⁶ kormányozza.⁹⁷ Beriszló Péter veszprémi püspöki kinevezése után kanonok lett, és valószínűleg 1516-ig Veszprémben maradt.⁹⁸ 1518-ban Bakócz római prokurátora, 1523-ban pedig Filippo Sergardival együtt Lászlai János római magyar gyóntató végrendeleti végrehajtójaként találkozunk vele.⁹⁹

A sienai polgárcsaládból származó, komoly kúriai tisztségeket viselő Filippo Sergardi¹⁰⁰ Baldihoz hasonlóan több szálon kötődött hazánkhoz. Isvalies bíboros magyarországi legációjával érkezett az országba, és általános ügyhallgatójaként mindvégig mellette találjuk.¹⁰¹ Ezt követően esztergomi, győri és pécsi kanonoki ja-

530., 533–534.; OSzK Kt Fol. Hung. vol. 1277/6, s. n.; Le Carte Stroziane i. m. 5., 8). 1525. dec. 14-én a magyar király Sadoleto közbenjárását kéri emiatt (ASV A.A. I-XVIII. n. 2543., kiad. Theiner, A.: Vet. mon. Pol. i. m. II. 435., n. 463.). Ugyanakkor 1525. nov. 2-án már mint krakkói kanonok ír levelet Haanold Ákos boroszlói káplánhoz, l. *Schönherr Gy.*: Boroszlói i. m. 289. Felix Lezeckiről: *Fraknói V.*: Számadáskönyv i. m. 58., 87., 98., 145., 182.; *Fógel József*: II. Lajos udvartartása 1516–1526. Bp. 1917. 54.; *Kubinyi András*: A királyi udvar élete a Jagelló-korban. In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerk. Koszta László. Szeged 1995. 309–335., 323.

⁹⁵ ASV Arch. Concist., Acta Camerarii, vol. 1, fol. 138r; HC II. 266; *Fraknói V.*: Magyarország és a Szentszék i. m. II. 264.

⁹⁶ Ezeket a bíboros 1505-től bírta: Cameralia Documenta Pontificia i. m. I. 187–188., n. 321–322.; A Pécsi Egyházmegye története I. A középkor évszázadai (1009–1543). Szerk. Fedeles Tamás – Sarbak Gábor – Sümegi József. Pécs 2009. I. 352.

⁹⁷ 1508. nov. 6. MNL OL DL 46 875.; 1508. nov. 15. MNL OL DF 201 574., kiad. *Gutheil Jenő*: Veszprém város okmánytára. Oklevelek a veszprémi érseki és káptalani levéltárakból (1002–1523). (A veszprémi egyházmegye múltjából 18.) Veszprém 2007. 317–319., n. 206. 1509. ápr. 26-án már csak vicarius in spiritualibus, l. MNL OL DF 262 506. (Ekkor a vicarius generalis már Beriszló, l. MNL OL DF 262 507.) L. még: A veszprémi egyház 1515. évi zsinati határozatai. Közzéteszi Solymosi László. Bp. 1997. 15–16.

⁹⁸ 1516-ig a káptalani üléseken még nem jelzik hiányzóként, utána viszont rendszeresen, l. *Kredics László – Madarász Lajos – Solymosi László*: A veszprémi káptalan számadáskönyve, 1495–1534. Krónika, 1526–1558. Javadalmak és javadalmak, 1550, 1556. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 13.) Veszprém 1997. ad indicem. Ettől függetlenül két ízben is Magyarországon találjuk, l. lentebb!

⁹⁹ *Tusor P. – Nemes G.*: Consistorialia i. m. 29–32., n. 20., 30.; *Kasza P.*: Epistulae i. m. 87–88., n. 28., idézi: *Lakatos B.*: Kálnai i. m. 423. – 1513. máj. 20-án az esztergomi káptalan annáta-perében Rómában tanúskodik (MREV IV. 217., n. 180.; Cameralia Documenta Pontificia i. m. II. 321–329., n. 1413., 323.), és ez év novemberében is még ott van mint Bakócz prokurátora, l. MNL OL DF 237 352., kiadva: *Fraknói (Frankl) Vilmos*: Levelestár. Magyar Sion 4. (1866) 56–59., 126–132., 203–212., 130–132.

¹⁰⁰ Thomas Frenz Philippus de Senis és Philippus de Sergardis néven tévesen két személynek vette (*Frenz, T.*: Kanzlei i. m. 435., n. 1984–1985.), ezért a helyes kúriai életrajza a következőképp fest: collector taxe plumbi 1493–1496, scriptor penitentiariae 1497–1499, secretarius 1502–1534, prothonotarius 1503–1513, clericus camere 1504–1526 (decanus camere apostolice 1523. aug. 31. – szept. 14.), corrector archivii Romane curie 1507–1513, magister registri cancellariae 1508–1512, 1532, notarius 1512, miles sancti Petri 1520.

¹⁰¹ A bíboros legátusságáról l. *Fraknói V.*: Magyarország és a Szentszék i. m. II. 258–264.; *Kalous, A.*: Plenitudo potestatis i. m. 356–361. Filippo a bíboros oklevelein ‘Philippus prothonotarius

vadalmat is szerzett, de ezekről római tartózkodása miatt le kellett mondania.¹⁰² Ő volt Lászlai János római magyar gyóntató egyik végrendeleti végrehajtója,¹⁰³ jó kapcsolatot ápolt a római magyar pálosokkal,¹⁰⁴ ám ugyanez az esztergomi káptalan esetében már nem mondható el. A kanonokokkal való közel két évtizedes pereskedésük alaposan megterhelte a Kúria és az esztergomi érsekség kapcsolatát.¹⁰⁵

A vizsgált időszakban Rómában tartózkodtak Brandenburgi György testvérei, János Albert és Gumprecht, akiket a magyar uralkodópár nyilván bátyjuk kérésére ajánlott a pápának,¹⁰⁶ aki válaszlevelében szintén elismeréssel szolt róluk.¹⁰⁷

Senensis'-ként szerepel, l. pl. 1500. márc. 8. MNL OL DL 22 531.; 1501. máj. 9. MNL OL DL 88 863.; 1502. jan. 31. MNL OL DF 235 406.; 1502. júl. 12. MNL OL DL 63 880.; 1502. okt. 11. MNL OL DL 46 605.; 1503. márc. 16. MNL OL DF 235 516.; 1503. aug. 29. MNL OL DF 251 603., önálló kiadványait l. MNL OL DF 232 090.; MNL OL DF 246 273.; MNL OL DL 88 875., MNL OL DF 216 577.; MNL OL DF 201 538., MNL OL DF 286 469., MNL OL DF 253 273. 1505 decemberében már Rómában tartózkodik, l. MNL OL DL 88 942. – A Sergardi családról l. *Benedetta Borello*: Comprare e investire. Le case dei Sergardi a Roma tra Cinquecento e Settecento. Appunti su una ricerca in corso. Siena 2004. http://www.storia.unisi.it/uploads/media/borello_segardi.pdf (A letöltés ideje: 2013. okt. 31.).

¹⁰² *Köblös József*: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával). (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12.) Bp. 1994. 438–439.; *Fedeles T.*: Pécsi káptalan i. m. 442.; továbbá MNL OL DL 30 996. Az esztergomi káptalan jegyzőkönyvében 1508-ban a távol lévő kanonokok között szerepel egy 'de Senis' nevű, valószínűleg róla van szó, l. Az esztergomi székeskáptalan jegyzőkönyve. Registrum capituli cathedralis ecclesiae Strigoniensis (1500–1502, 1507–1527). Kiad. Solymosi László. Bp. 2002. 78.; *Körmendy Kinga*: A jogtudó magyar értelmiség és a Curia Romana a 16. század elején. Az esztergomi Boldogságos Szűz Mária kápolna és a káptalan uniójának annata-pere. In: Tanulmányok a magyarországi egyházjog középkori történetéről. Kéziratok kódexek, zsinatok, középkori műfajok. Szerk. Erdő Péter. (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III. Studia 3.) Bp. 2002. 211–223., 216.; *Körmendy Kinga*: Studentes extra regnum. Esztergomi kanonokok egyetemjárása és könyvhasználata 1183–1543. (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III. Studia 9.) Bp. 2007. 210–211., n. 156.; *Erdélyi Gabriella*: Egy kolostorper története. Hatalom, vallás és mindennapok a középkor és az újkor határán. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 38.) Bp. 2005. 36. – 1523. máj. 29-én egy Macerata egyházmegyei javadamat kérvényez, ASV Registri delle Suppliche vol. 1784, fol. 276v, az adatot Lakatos Bálint barátomnak köszönöm.

¹⁰³ L. fentebb Vincenzo Baldinál.

¹⁰⁴ 1512-ben Róma Trevi kerületében (rione) lévő boltjában (apotheca) foglalják írásba a pálosok egyik adásvételét, halálakor, 1536-ban két hordó újbort és tizenegy szőlőt hagyott rájuk a Porta del Popolón kívül, l. *Weinrich, L.*: Hungarici monasterii i. m. 121, 348. – 1520-ban átírja a magyar pálosok egyik kérvényét, l. MNL OL DL 34 463., reg.: *Mályusz Elemér*: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az orsz. levéltárban. Első közlemény. Levéltári Közlemények 3. (1925) 100–191., 182–183.

¹⁰⁵ A perről l. lentebb.

¹⁰⁶ II. Lajos király és Mária királyné 1524. jan. 10-én küldtek VII. Kelemen pápának két ajánlólevelet Brandenburgi János Albert és Gumprecht érdekében, *Bessenyei J.*: Lettere di principi i. m. 16–17., n. III/2.; 28–29., n. IV/1. Burgio egy jelentésében — Brandenburgi Györggyel ellentétben — elismeréssel szolt róluk, l. Relationes oratorum pontificiorum i. m. 158–166., n. 159.; *Bartoniék Emma* (ford.): Mohács Magyarországa. Báró Burgio pápai követ jelentései. Bp. 1926. 10. L. még erről *Ortvay Tivadar*: Mária, II. Lajos magyar király neje (1505–1558). (Magyar Történeti Életrajzok) Bp. 1914. 109–110., 118.

¹⁰⁷ 1524. febr. 20. ASV Arm. XL., vol. 8, fol. 40rv, n. 75. X. Leó pápa 1519-ben Lengyelországba küldött nunciusától, Giovanni Tedalditól János Albert és Gumprecht számára lengyel javadalom szerzését kéri, l. Acta Tomicianae I–VII. Epistolae et legationes, responsa, actiones, res gestae ... Sigismundi I. regis Poloniae ... Ed. *Stanislaus Górski*. Poznaniae 1852–1857. V. 190. János Albert egy ideig megkapta a plocki püspökséget, mely diplomáciai problémákat okozott, erről l. fentebb és *Kasza P.*: Diplomata i. m. 595–596.

d) Magyar küldöttek eseti megbízatással

A Rómában tartózkodó magyar megbízottakon kívül még több ad hoc megbízású követről van tudomásunk. Ezek részben a magyar udvar futárai voltak,¹⁰⁸ vagy pedig olyan zarándokok, akiket levelek Rómába juttatásával bíztak meg. Brodarics István testvére, Mátyás 1524 januárjában mint királyi követ (nuntius regis) tért haza az Örök Városból.¹⁰⁹ 1525. április 13-án Ludovicus Hispanus királynéi kamarást küldik Lajos király levelével a pápához,¹¹⁰ ez év júniusában pedig a néhai Beriszló Péter unokaöccse, János¹¹¹ érkezett Rómába a király levelével.¹¹² De nem csak az uralkodó, hanem magyar főurak is küldtek futárt Rómába: 1526 februárjában Gosztonyi János választott erdélyi püspök küldöncöt menesztett Burgio levelével, hogy ezáltal a nuncius a pápánál a kinevezési bullák expedálása ügyében kimentse.¹¹³

1525 márciusában Acél István pozsonyi várnagy¹¹⁴ érkezett Rómába, hogy a szentév alkalmából egyik falujának plébániatemploma és az általa ott épített kápolna számára búcsút kérjen,¹¹⁵ valamint, hogy II. Lajos, Bornemissza János és Verbőci István¹¹⁶ leveleit VII. Kelemennek átadhassa. A pozsonyi várnagy útja azonban nem volt zökkenőmentes, ugyanis Narni városánál kifosztották,¹¹⁷ de a pápának vitt leveleket szerencsésen át tudta nyújtani.¹¹⁸

¹⁰⁸ *Kubinyi A.*: Királyi udvar i. m. 328–329.

¹⁰⁹ 1524. jan. 24. ASV Arm. XL., vol. 6, fol. 79rv, n. 116. Sörös Pongrác szerint 1522-ben Brodariccsal utazott ki, *Sörös P.*: Brodarics i. m. 12., ill. 16–17. Életére l. *Kujáni Gábor*: A Brodaricsok. Századok 47. (1913) 753–763. Brodarics Mátyás 1525. júl. 2-án udvari huszárként szerepel a királyi számadáskönyvben, l. *Fraknoi V.*: Számadáskönyv i. m. 230., idézi: *Fógel J.*: II. Lajos i. m. 61. Mohács utáni működésére l. ETE I. 282., 275.; *Kasza P.*: Epistulae i. m., ad indicem.

¹¹⁰ *Fraknoi V.*: Számadáskönyv i. m. 143.; *Fógel J.*: II. Lajos i. m. 26.

¹¹¹ Beriszló Péter atyai rokonságáról sajnos csak annyit tudunk, hogy nem, vagy csak távoli rokonságban álltak a szlavóniai, grabarjai Beriszlókkal, akiknek ekkor már csak egy tagja, Ferenc despotá élt. L. erről: *Margalits Ede*: Horvát történelmi repertórium. I–II. Bp. 1900–1902. I. 109., 261.; *Thallóczy Lajos*: Bosnyák és szerb élet- s nemzedékrajzi tanulmányok. I. közlemény. Turul 25. (1907) 1–24., 19–20.; *Kubinyi András*: Beriszló Péter és budai szereplése. Budapest Régiségei 20. (1963) 125–136., 131.; *Engel Pál*: Magyar Középkori Adattár. Középkori Magyar Genealógia, PC-CD-ROM 2001. Borics nem 2. Grabarjai (Beriszló). Az anyai rokonsága Statileo János révén ismert: *Köblös J.*: Egyházi középréteg i. m. 315–316., további irodalmat l. ott.

¹¹² 1525. jún. 6. II. Lajos magyar királyhoz, l. ASV Arm. XL., vol. 10, fol. 212rv, n. 256.

¹¹³ *Bessenyei J.*: Lettere di principi i. m. 122–123., n. XIX/1.

¹¹⁴ 1525. jan. 16-án még a nyitrai káptalan előtt jelent meg (MNL OL DL 71 183.), Burgio jún. 30-i jelentése szerint pedig már vissza is érkezett (Relationes oratorum pontificiorum i. m. 251–257., n. 65., 253.). 1525. szept. 4-én sülyi birtokáról ír levelet Pozsony városának, l. MNL OL DF 241 303. L. még *Fógel J.*: II. Lajos i. m. 39. Acél Istvánra l. még *Neumann Tibor*: A Korlátköviek. Egy előkelő család története és politikai szereplése a 15–16. században. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 5.) Győr 2007. 52–53., 59., 73., 79.

¹¹⁵ Relationes oratorum pontificiorum i. m. 267–271., n. 68., 270.

¹¹⁶ Verbőci Szent Sebestyén ereklyét kért ösztöngétől, ez ügyben Burgio is közbenjárt: Relationes oratorum pontificiorum i. m. 231–237., n. 61., 235.

¹¹⁷ Erről l. 1525. márc. 15., l. ASV Arm. XL., vol. 10, fol. 105rv, n. 126. A Rómába vezető út veszélyességéről l. *Kubinyi A.*: Magyarok i. m. 89.; *Csukovits Enikő*: A római Szentlélek-Társulat magyar tagjai (1446–1523). Századok 134. (2000) 211–244., 221. – A brève címzettje Giovanni Andrea Picenardi valószínűleg Giacomo Picenardi rokona volt, utóbbiról l. *Giovanni Carlo Tiraboschi*: La famiglia Picenardi. Cremona 1815. 149–152.; *Frensz, T.*: Kanzlei i. m. 357., n. 1070.

¹¹⁸ A pápával való személyes találkozásáról l. Burgio 1526. szept. 5-i jelentését: „... Stephano Azil, quel gintil homo mio amico che fu in Roma al tempo del giubileo et che parlò cum Sua Santità ...”.

A horvát területekről is érkeztek küldöttek a Kúriába, akik a török elleni harchoz kértek segítséget a Szentszéktől. 1524 októberében a Frangepánok egy bizonyos Bucsvics Jánost,¹¹⁹ 1525 júniusában a horvát nemesség pedig Sturlics Miklós domonkos szerzetest küldte a Kúriához.¹²⁰

2. A kapcsolattartás informális csatornáit

Róma és Magyarország között állandó és eleven kapcsolatot jelentettek azok a személyek, akik zarándokként, pápai kegy elnyerése vagy a Kúria előtt zajló per miatt vagy éppen tudásszomjukat oltandó érkeztek az Örök Városba.

a) A zarándokok

Bár az 1475. évi szentév alkalmával Vetési László még arról írt, hogy „egyetlen nemzet fiai sem látogatják e szent ünnepeket nagyobb számban, mint a magyarok”, és a 15. és 16. század fordulóján is kimutathatóan nagyszámú magyar zarándok kereste fel Rómát, azonban ez a szám a Mohács előtti évekre igen lecsökkent.¹²¹ A török fenyegetettség, az Észak-Itáliában dúló háború, a Rómát sújtó pestisjárvány ellenére mégis voltak olyanok, akik ezekben az években is útra keltek. A szentévi búcsúért és levelekkel Rómába utazó Acél Istvánról már volt szó; Kanizsai Lászlóról — akit a hatvani országgyűlésen a nemesek kincstartónak kiáltottak ki¹²² — tudjuk, hogy 1525 tavaszán Loretóba és Rómába zarándokolt.¹²³ Az Örök Városban — amellet, hogy minden bi-

(Relationes oratorum pontificiorum i. m. 450–452., n. 130., 451.) A két levélre 1525. márc. 16-án adott pápai választ l. ASV Arm. XLIV, vol. 9, fol. 162^{rv}, kiad. Nanni, L.: Epistolae i. m. 203., n. 1204–1205.

¹¹⁹ 1524. okt. 14. ASV Arm. XL., vol. 8, fol. 262^{rv}, n. 454., kiad. Nemes Gábor: VII. Kelemen pápa magyar vonatkozású brévei (1523–1526). Adatok a Magyar Királyság és a Szentszék kapcsolataihoz. In: Magyarország és a római Szentszék (Források és távlatok). Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére. Szerk. Tusor Péter. (Collectanea Vaticana Hungariae I/8.) Bp.–Róma 2012. 51–69., 65–66.

¹²⁰ 1525. jún. 20. ASV Arm. XL., vol. 9, fol. 374^{rv}, n. 441., kiad. Theiner, A.: Vet. mon. Hung. II. 650–651., n. 852. L. még Nemes G.: VII. Kelemen i. m. 63.

¹²¹ L. erre Pásztor Lajos: A magyarság vallásos élete a Jagellók korában. Bp. 2000². 119–125.; Kubinyi A.: Magyarok i. m. 91.; Csukovits E.: Szentlélek-Társulat i. m. 238–240; Csukovits Enikő: Középkori magyar zarándokok. (História Könyvtár. Monográfiák 20.) Bp. 2003. 184–189. – Erre utalhat a Poenitenciáriához benyújtott kérvények száma is, l. Erdélyi Gabriella: A Sacra Poenitentiaria Apostolica hivatala és magyar kérvényei a 15–16. században I–II. Levéltári Közlemények 74. (2003) 33–57.; 76. (2005) 63–103. II. 87–88. 1523-ban 15, 1524-ben 30, 1525-ben pedig mindössze 10 kérvényezőről véleményezhető, hogy személyesen Rómában szupplikált. Erdélyi Gabriella szívélyes közlése, melyet ez úton is köszönök.

¹²² Kubinyi A.: Országgyűlési küzdelmek i. m. 143.

¹²³ 1524. dec. 21-én és jan. 7-én perhelasztó oklevelet kért az uralkodótól: MNL OL DL 39 348.; „Quoniam fidelis noster magnificus Ladislaus de Kanysa comes comitatus Castriferrei causa devotionis et solvendi voti sui ad ecclesiam beatissime Marie virginis de Loreto et deinde urbem Romam peregrinatum profectus est” – MNL OL DL 24 408. 1525. jan. 14-én Sárváron van (MNL OL DL 25 713.), innen indulhatott zarándoklatára, melyre magával vitte familiárisait is. Ápr. 3-án azt írja feleségének, Drágfi Annának, hogy másnap mindnyájan épségben megérkeznek Sztenicsnyák (*Steničnjak*) várába (MNL OL DL 25 715.).

zonnyal felkereste a búcsú elnyeréséhez szükséges bazilikákat — találkozott a pápával is, aki lovaggá ütötte.¹²⁴

Minden valószínűség szerint a magyar udvar ugyancsak prominens képviselője, Trepka András¹²⁵ magyar királyi udvarmester is — feleségével, Katalinnal, valamint nyolc krakkói és gneznói egyházmegyéből származó személlyel¹²⁶ együtt — a pápához fordult, hogy magának és családjának szabadon választott gyóntatótól teljes bűnbocsánatot nyerjen. Emellett még VII. Kelemen kérésükre számos kegyben részesítette őket.¹²⁷ Nemcsak nemesek keltek útra: 1523/24-ben találunk három pozsonyi polgárt, akik Rómába zarándokoltak,¹²⁸ és 1523-ban a római Szentlélek Társulatba még volt két magyar beiratkozó is.¹²⁹ Az udinei helytartó pedig 1525 októberében 17 magyar peregrinusról tett említést jelentésében.¹³⁰

A Rómába érkező magyar zarándokok lelkipozíciózásában nagy segítséget nyújtottak a magyar pálosok,¹³¹ a Szent István király által alapított magyar zarándokház és a magyar gyóntatók.¹³² Lászlai Jánosnak, a híres humanistának 1523-ban bekövetkezett halála után Szondi Pál, a bácsi káptalan őrkanonokja fogadta azokat a magyar peregrinusokat, akik bűneiket az apostolok sírjánál anyanyelvükön kívánták meggyónni.¹³³ Sőt, a szentév miatt még horvát gyóntatót is találhattak a Rómába érkezők Vrecsevics András személyében.¹³⁴ A pálosokon kívül magyar minorita is élt a városban: Frangepán Ferenc 1515-től a Santa Maria in Aracoeli-kolostor lakója volt, akit nem csak a zarándokok, hanem Brodarics István is rendszeresen felkeresett.¹³⁵

¹²⁴ „Ladislao Canixei che questo anno Sua Santità fece Cavaliere in Roma” – *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 231–237., n. 61., 233., l. még i. m. 257–262., n. 64., 262.

¹²⁵ *Fögel J.*: II. Lajos i. m. 49.; *Neumann T.*: Koraltkövek i. m. 59–60., 63., 65.

¹²⁶ Trepka társai közül eddig mindössze egyet sikerült biztosan azonosítani. Andrej Tęczyński (Andreas de Thenchin) 1525 tavaszán Rómában járt, hogy a plocki püspök ügyében intézkedjen, l. *Henricus Damianus Wojtyśka: Acta Nuntiaturae Polonae II: Zacharias Ferreri (1519–1521) et nuntii minores (1522–1553)*. Roma 1992. 194–196., n. 20. Stanisław Chroborski (Stanislaus Chroborski) néven említenek a források egy személyt, aki Zsigmond király zászlóvivője és pohárnoka volt 1517-től haláláig, 1520-ig (*Acta Tomicianae* i. m. IV. 157., V. 140., 142., 145.), az itt szereplő illető talán a forrásokban is szereplő egyik unokaöccs lehet (i. m. 170., 215.). A Stadnicki neves lengyel mánás család, Żmigród urai, Stanisław talán e család tagja.

¹²⁷ 1524. aug. 4. ASV Arm. XL., vol. 7, fol. 219r, 220rv, n. 673. – A „comes sacri palatii et aule Lateranensis” címet csak a pápa adományozhatta, Trepka talán épp ezt is ezen a zarándoklatán kapta, l. erre *Walter von Hofmann: Forschungen zur Geschichte der Kurialen Behörden vom Schisma bis zur Reformation*. I–II. (Bibliothek des Königlich-Preußischen Historischen Instituts in Rom 12–13.) Rom 1914. I. 294., II. 62., 64. A szabad gyóntatóválasztással kombinált teljes bűnbocsánatot általában személyesen kérték a zarándokok, l. *Csukovits E.: Szentlélek-Társulat* i. m. 213.

¹²⁸ *Csukovits Enikő – Majorossy Judit: Pozsonyi peregrinusok (Végrendeleti zarándoklatok a középkori városi gyakorlatban)*. In: *Várak, templomok, ispotályok* i. m. 29–69., 62.

¹²⁹ *Bunyitay Vince: A római Szentlélek-Társulat anyakönyve 1446–1523*. (Monumenta Vaticana Hungariae I/5.) Bp. 1889. 145.; *Csukovits E.: Szentlélek-Társulat* i. m. 238.

¹³⁰ *Pásztor L.: Vallásos élet* i. m. 123.

¹³¹ *Weinrich, L.: Hungarici monasterii* i. m.

¹³² *Fraknoi V.: Magyarország és a Szentszék* i. m. II. 399–403., 407–413.; *Monay Ferenc: A római magyar gyóntatók*. Róma 1956.; *Kubinyi A.: Magyarok* i. m. 83.

¹³³ *Monay F.: Gyóntatók* i. m. 38–39.

¹³⁴ ASV Arm. XL., vol. 10, fol. 334rv, n. 402. L. *Nemes G.: VII. Kelemen* i. m. 65.

¹³⁵ *Sörös Pongrác: Frangepán Ferencz, kalocsai érsek, egri püspök*. Századok 51. (1917) 429–471., 430–431.; *Kubinyi A.: Magyarok* i. m. 85.

A többség azonban nem tudott útra kelni. Már 1524. november végén a Nádasi Tamás vezette küldöttség II. Lajos magyar király nevében a Bécsben tartózkodó Campeggio legátustól — amellet, hogy a bíborost Budára hívta — azt kérte, hogy VII. Kelemen pápa — elődjéhez, VI. Sándorhoz hasonlóan¹³⁶ — adja meg az ország lakosságának a jubileumi búcsút római zarándoklat nélkül. A konzisztórium december 14-én megvitatta a kérést és úgy döntöttek, hogy két hónapra megadják.¹³⁷ A király nem várta meg az erről kiállított bullát, hanem parancslevelben tiltotta meg a római zarándoklatot.¹³⁸

Voltak, akik a pápától külön levélben kérték ezt a kegyet. 1525 márciusában a pápa Frangepán Bernátnak, a vele együtt a török ellen harcoló familiárisainak és katonáinak, illetve azon alattvalóinak, akik öregségük vagy szegénységük miatt nem tudnak Rómába zarándokolni, megengedte, hogy jubileumi búcsút nyerjenek anélkül, hogy Szent Péter és Pál apostol sírját felkeresnék.¹³⁹ Hozzá hasonlóan Frangepán Kristóf kérésére is hozzájárult, hogy ő és a fehér kereszt jelét a mellükön viselő, török ellen harcoló katonái szentévi búcsúban részesüljenek.¹⁴⁰ Frangepán Bernát emellett azt is kérte, hogy a modrusi Mezei Szűz Mária-templom búcsúját a hívek biztonsága érdekében ogulini várának Szent Bernát-templomába helyezze át.¹⁴¹ Emellett persze a pápa más indokkal is adott búcsúengedélyt: Mária magyar királyné kérésére Bucsei Illés hippói címzetes püspök első, főpapként bemutatott miséjén részt vevők nyerhettek teljes bűnbocsánatot.¹⁴²

¹³⁶ Az 1500. évi szentévi búcsúról l. *Borsa Gedeon*: A török ellen Magyarországon hirdetett 1500. évi búcsú és az azzal kapcsolatos nyomtatványok. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1960. 241–279.

¹³⁷ *Tusor P. – Nemes G.*: Consistorialia i. m. 53–54., n. 54. A konzisztóriumon Cesi bíboros Campeggio nov. 29-én kelt jelentését olvasta fel, a Fraknói által kiadott jelentésben azonban erről nem olvasható semmi (*Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 85–88., n. 28). – A szentévet 1524. jún. elején kelt bullájában hirdette meg Kelemen pápa, a legátusoknak és nunciatusoknak bullákhoz mellékelt kísérőlevelét 1524. jún. 10-én kelt, erről l. fentebb.

¹³⁸ Febr. 7-én Perényi Ferenc váradi püspöknek, febr. 10-én Gosztonyi János erdélyi püspöknek Szombathelyre(!), ápr. 2-án Podmaniczky István nyitrai püspöknek, l. *Fraknói V.*: Számadáskönyv i. m. 74–75., 127. L. még Campeggio és Burgio febr. 13-i jelentését: *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 150–154., n. 42–43., Campeggio febr. 20-i levelét, valamint ASV Arm. XLIV, vol. 9, fol. 135r, 136v, kiad. *Balan, P.*: Monumenta saeculi i. m. 97–98., n. 67.

¹³⁹ 1525. márc. 22. ASV Arm. XL., vol. 10, fol. 113rv, n. 135. A pápa ezt megelőző nap, márc. 21-én kelt levelében már kifejtette, hogy a búcsú ügyében pedig szívesen gyakorol kegyet, l. ASV Arm. XLIV, vol. 9, fol. 164rv, kiad. *Balan, P.*: Monumenta saeculi i. m. 115., n. 84. L. még *Nemes G.*: VII. Kelemen i. m. 64.

¹⁴⁰ ASV Arm. XL., vol. 10, fol. 319rv, n. 384. L. még *Nemes G.*: VII. Kelemen i. m. 64–65.

¹⁴¹ ASV Arm. XL., vol. 9, fol. 251rv, n. 298., kiad. *Nemes G.*: VII. Kelemen i. m. 66–67.

¹⁴² ASV Arm. XL., vol. 7, fol. 35rv, n. 449., kiad. *Theiner, A.*: Vet. mon. Hung. II. 638., n. 833. – A Miksinczi Dragasith családból származó Bucsei Illés pályáját a kancelláriában kezdte, majd 1517-ben királyi titkár lett (*Kubinyi András*: A királyi titkárok II. Lajos király uralkodása idejében. Gesta 6. [2006: 1. sz.] 3–22., 7., 9.; l. még MNL OL DL 22 925.; *Barabás Samu*: A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. II. 1438–1526. Bp. 1895. 357–359., n. 217.; 362–363., n. 219.) 1522. jún. 20-án csornai és leleszi prépost (MNL OL DL 47 461.), 1523. jún. 8-án már csak leleszi prépostként találkozunk vele (MNL OL DF 248 021.; 1524. decemberében Kovács Péter a csornai prépost, l. MNL OL DL 47 582.). 1523. jún. 1-jén nevezte ki VI. Adorján pápa hippói püspökké (ASV Arch. Consist., Acta Vicecanc. vol. 2, fol. 241v; HC III. 210). A bullák tanúsága szerint a pápa megengedte neki a javadalomhalmozást, továbbá azt, hogy az esztergomi egyházmegyében

1526 tavaszán már senki nem gondolhatott személyes zarándoklatra. Áprilisban a pápa több dalmáciai város és Bosznia hívei számára — akik részben az oszmán fenyegetettség, részben pedig a Rómában előző évben dúló pestis miatt az 1525. évre meghirdetett jubileumra elzarándokolni nem tudtak — engedte, hogy a Klissza védelmének segítésére küldött pápai megbízott, Leonardo Cresci által kijelölt templomokat felkeresvén teljes búcsút nyerhetnek.¹⁴³ Ez után nem sokkal, 1526. május 4-én a pápa engedélyt adott az egyházi kincsek eladására és a török ellen harcolóknak teljes búcsút hirdetett.¹⁴⁴

A püspököknek ad limina-látogatás miatt elvileg két évente kellett volna Rómában Szent Péter utódja előtt megjelenniük. A magyar főpapok már a 14. században sem tettek eleget e kötelezettségnek, és általában egy kanonokjukat küldve képviseltették magukat.¹⁴⁵ A 15. századtól a főpapok — például Lack Benedek boszniai, Johannes de Dominis váradi, Agmándi Péter váci, Gatalóci Mátyás veszprémi vagy Hédervári László egri püspök — rendszerint a nagy távolságra, az utak veszélyeire és a török fenyegetettségre hivatkozva felmentésért folyamodtak, és általában meg is kapták azt.¹⁴⁶ 1525 decemberében Kelemen pápa Móré Fülöp pécsi püspök és Tomori Pál kalocsai érsek kérésére a Magyarországra támadni akaró török szultántól való félelem miatt az előbbit tíz, az utóbbit tizenkét évre mentette fel az ad limina alól.¹⁴⁷

maradhasson, és hogy bármelyik püspök két vagy három másik jelenlétében felszentelhesse (ASV Reg. Lat. vol. 1417. fol. 249v–251r, Lakatos Bálint szívélyes közlése, melyet külön köszönök). Ez év aug. 17-én már oklevelet is így adott ki: „Elias episcopus Hypponen[is] prepositus et conventus Sancte Crucis de Lelez” – MNL OL DL 38 465. 1524. dec. 1-jén mint hippói püspök és leleszi kommandátor írja át X. Leó pápa brévéjét (MNL OL DF 275 560.). Valószínűleg felmenője – talán nagybátyja – lehetett Bucsay Miklós zágrábi kanonok I. MNL OL DL 34 545.; Alsó-szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék) 1244–1710. Kiad. Thallóczy Lajos – Horváth Sándor. (Monumenta Hungariae Historica I/36.) Bp. 1912. 230–231., n. 142.; A Frangepán család oklevéltára I–II. Kiad. Thallóczy Lajos – Barabás Samu. (Monumenta Hungariae Historica I/35. 38.) Bp. 1910–1913. II. 209–210, n. 199. L. róla *Draskóczy István*: Szlavóniai nemesek a Jagelló-kori Magyarországon (A Japricai család). In: A középkor szeretete. Történeti tanulmányok Sz. Jónás Ilona tiszteletére. Szerk. Klaniczay Gábor – Nagy Balázs. Bp. 1999. 257–268., 259.

¹⁴³ 1526. ápr. 8. ASV A.A. I–XVIII. n. 5055., kiad. *Theiner, A.*: Vet. mon. Slav. I. 592–593., n. 809. 1526. ápr. 7-én Leonardo Cresci pápai familiárisnak adott gyóntatási engedély: ASV A.A. I–XVIII. n. 5054.

¹⁴⁴ A Burgiónak küldött brévéket és bullákat I. MNL OL DL 24 282.; Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ungarische Akten, Allgemeine Akten, Fasc. 2, Konv. A, Fol. 10–11. [MNL OL DF 276 109., tévesen május 3-i dátummal – az eredeti kézirat jelzetét Fazekas Istvánnak köszönöm.]; Acta Tomiciana i. m. VI. 349–360., n. 316–322. Az iratok máj. 24-én érkeztek Budára, I. Relations oratorum pontificiorum i. m. 382–387., n. 99., 382–383.; *Bartonicz E.*: Mohács i. m. 68–71., n. 23.; *Fraknoi V.*: Magyarország és a Szentszék i. m. II. 367–368., 391–392.

¹⁴⁵ MREV III. 62–63., n. 85.; Cameralia Documenta Pontificia i. m. II. 66–72.; *Fedeles T.*: Pécsi káptalan i. m. 352.

¹⁴⁶ MREV III. 146., n. 245. („propter guerrarum turbine et alios funestos eventus”); *Lukcsics Pál*: XV. századi pápák oklevelei I–II (Monumenta Hungariae Italica 1–2.) Bp. 1931–1938. I. n. 62., 247., II. n. 761., 863., 1022. („propter guerras Turcorum”), 1207., 1296., 1302. („propter discrimina temporum”).

¹⁴⁷ ASV Arm. XL., vol. 10, fol. 348rv, n. 420., kiad. *Josephus Koller*: Historia episcopatus Quinqueecclesiarum I–VII. Posonium–Pestinum 1782–1812. V. 105–106.

b) *Pereskedők*

Rómába nem csak kegyes szándékkal utaztak sokan, hanem peres ügyeik elintézése végett is. A világiak saját igazukat keresték vagy különböző kegyek elnyerését remélték, míg az egyháziak gyakran jártak el feljebbvalójuk helyett is, sokszor több éven keresztül.¹⁴⁸ A pécsi káptalant 1470-ben Szegedi Miklós, 1472-ben Besenyői Miklós pécsi éneklőkanonokok,¹⁴⁹ a győrit 1505-ben Iborliszkói István, 1512-ben és 1516-ban Lábadi Pál győri kanonokok¹⁵⁰ képviselték. 1500-ban Nágocsi Gáspár veszprémi kanonok a bakonykési tizednegyedtet a Római Kúriában végzett szolgálatáért kapta meg.¹⁵¹

Bár a 16. század elejétől a beadott kérvények száma csökkenő tendenciát mutatott,¹⁵² azért ekkor is többen jöttek az Örök Városba ügyintézés céljából. II. Lajos király 1524-ben azért ajánlotta Salviati bíborosnak Balázs pécsi ágostonos szerzetest, hogy Rómában elintézendő ügyének sikerében legyen segítségére.¹⁵³ Lippai Albert pap is Rómába jött, hogy az Apostoli Penitenciára személyesen adja be kérvényét.¹⁵⁴ Az általunk vizsgált időszak egyik legjelentősebb egyházi perét a fent már említett Filippo Sergardi vívta az esztergomi káptalannal.

„Messer Philippo” — ahogyan Burgio jelentéseiben nevezi — 1512 óta perben állt az esztergomi káptalannal a főszékesegyház oldalában lévő, Kánizsai János alapította Nagyboldogasszony-kápolna javadalma ügyében.¹⁵⁵ Mikor a befolyásos kúriai hivatalnok a Rómában tartózkodó Bakócz bíborostól elnyerte¹⁵⁶ e javadalmat, minden bizonnyal tudta, hogy „darázfészekbe” nyúlt, mely már régebben is okozott feszültséget az érsek és káptalanja között. A tetemes évi jövedelemmel rendelkező javadalmat ugyanis 1493-ban VI. Sándor pápa II.

¹⁴⁸ Erről l. pl. *Tóth Szabó Pál*: Magyarország a XV. század végén a pápai supplicatók világánál. Századok 37. (1903) 1–15.; *Lukcsics P.*: XV. századi pápák i. m.; *Erdélyi G.*: Sacra Poenitentia Apostolica i. m. I. 50–54. és II. 66–69.

¹⁴⁹ *Fedeles T.*: Pécsi káptalan i. m. 447.

¹⁵⁰ *Köblös J.*: Egyházi középréteg i. m. 394., 403–404.; MNL OL DL 30 996.; A győri káptalani magánlevéltár törzanyagának regesztái (1527–1600). Szerk. Nemes Gábor. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Segédletek 5.) Győr 2011. 31., n. 18.

¹⁵¹ *Kredics L.* – *Madarász L.* – *Solymosi L.*: Számadáskönyv i. m. 62.; *Solymosi L.*: 1515. évi zsinat i. m. 16.; Veszprém város okmánytára. Pótkötet (1000–1526). Összeállította Érszegi Géza – *Solymosi László.* (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából 20.) Veszprém 2010. 475–478., n. 285., 476.; 292–293., n. 293.; *Lakatos Bálint*: Nágocsi Gáspár. In: Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. VIII. Bp. 2008. 84.

¹⁵² L. erre pl. *Erdélyi G.*: Sacra Poenitentia Apostolica i. m. II. 87–88. 1523 és 1526 között 58 esetről valószínűsíthető, hogy a kérvényező személyesen is megjelent Rómában. A szupplikálók nagy része klerikus; több mint harmada olyan szerzetes, akik a világi papságba való átlépést kérvényezték. – *Erdélyi Gabriella* szívélyes közlése, amit ez úton is köszönök.

¹⁵³ 1524. nov. 13. OSzK Kt Fol. Hung. vol. 1277/6., s. n.; Le Carte Stroziane i. m. 8.

¹⁵⁴ *Erdélyi Gabriella*: Szökött szerzetesek. Erőszak és fiatalok a késő középkorban. Bp. 2011. 38.

¹⁵⁵ A pert — pusztán a kiadott forrásokra alapozva feldolgozta — *Körmendy K.*: Értelmiség i. m. és röviden összefoglalja: *Solymosi L.*: Jegyzőkönyv i. m. 22. A kápolnáról l. *Solymosi László*: Az esztergomi Kanizsai-kápolna számadása (1496–1500). Történeti tanulmányok XI. (Acta Universitatis Debreceniensis) Debrecen 2003. 7–22.

¹⁵⁶ *Bessenyei J.*: Lettere di principi i. m. 38–41., n. V/4., 41. Bakócz és Sergardi jó kapcsolatáról l. *Erdélyi G.*; *Kolostorper* i. m. 36.

Ulászló király közbenjárására a káptalannal egyesítette, hogy annak jövedelmét napi osztalékul kioszthassák a kanonokok között.¹⁵⁷ Ezt követően többször is meg kellett erősíteni a pápával az uniót, mert a kanonokok a jóváhagyás érdekében kisebb csúsztatásokkal éltek.¹⁵⁸ A per tárgya — melynek kezdetét nem tudjuk pontosan datálni — a kápolnához tartozó honti tizedek voltak.

Az esztergomi káptalan kérvénye és II. Gyula pápa elődje, VI. Sándor rendelkezéseit megerősítő bullái már jelenthették, hogy a kanonokok perre készülnek az érsekük ellen.¹⁵⁹ Az biztos, hogy 1507 decemberében a per már javában tart: a pápa ugyanis megfeddte Bakóczot, mivel büntetés terhe mellett hazarendelte a káptalan ügyvédjét Rómából.¹⁶⁰ Az éveken át zajló per 1512-ben egy, a káptalan számára kedvező ítélettel lezárulni látszott,¹⁶¹ ám még ebben az évben Fülöp mester színre lépésével újabb lendületet vett: a káptalan szerint ugyanis a javadalom nem a sienait, hanem őket illeti.¹⁶²

Az újabb per ismét évekig eltartott és folytatása ezúttal már nem az esztergomiaknak kedvezett: 1522-ben a megegyezés szerint a káptalannak évente 500 forintot kellett fizetnie Filippónak.¹⁶³ Mivel erre nem voltak hajlandók, így eljárás indult ellenük. Az új pápa, VII. Kelemen 1523. november 30-án kelt brevéjében a káptalant egyházi büntetésben részesítette, mivel Sergardi számára a megállapodás értelmében a neki járó 500 forintot nem fizették ki. Az interdictumot II. Lajos magyar király kérésére négy, majd a megegyezés elhúzó-

¹⁵⁷ *Czaich Á. Gilbert*: Regesták VI. Sándor pápa korából. Történelmi Tár 5. (1904) 160–181., 167.; *Solymosi L.*: Az esztergomi Kanizsai-kápolna i. m. 8–9., a jövedelm összegéről l. uo. 13–21.

¹⁵⁸ *Czaich Á. G.*: Regesták i. m. 171., 178–179; MNL OL DF 237 375., 237 338.; 237 382.; *Körmendy J.*: Annatae i. m. 96., n. 187.; *Cameralia Documenta Pontificia* i. m. II. 271., n. 1329. L. még *Körmendy K.*: Értelmiség i. m. 216–218.

¹⁵⁹ A káptalan kérvénye 1505-ből: MNL OL DF 237 703.; a pápai bullákat l. *Theiner, A.*: Vet. mon. Hung. i. m. II. 554–556., n. 724.; MNL OL DF 237 384., 237 343. L. még *Körmendy K.*: Értelmiség i. m. 218–221.

¹⁶⁰ ASV Arm. XXXIX., vol. 28, fol. 603r–604r, kiad. *Theiner, A.*: Vet. mon. Hung. i. m. II. 576., n. 781. – A káptalan másik ügyvédje, Pécsi Miklós már 1507 szeptemberében sem volt Esztergomban, l. *Solymosi L.*: Jegyzőkönyv i. m. 75. 1508. jan. 2-án Rómába írt levélről és e hó 13-án az ügyről tartott tanácskozásról i. m. 78–79.

¹⁶¹ 1510-ben született egy ítélet az ügyben, erre utalhat Szini Tamás kanonok 1510. márc. 6-i bejegyzése: „Hac die lata est sententia in Curia Romana pro / Capitulo Strigoniensi et contra Archiepiscopum / Strigoniensem Thomam in causa capelle”, l. *Ritoókné Szalay Ágnes*: Bakócz Tamás breviáriumának kéziratosa versei. Irodalomtörténeti Közlemények 79. (1975) 541–553., 550, idézi *Körmendy K.*: Értelmiség i. m. 219. (Bár ‘latae sententiae’ kánonjogi kifejezés elsősorban excommunicatio, interdictum és felfüggesztés esetén volt használatos.) 1512. ápr. 12-én Pécsi Miklós és Bak János kanonokok levele arról tanúskodik, hogy húsvét utánra várják az ítéletet, l. MNL OL DF 208 748., *Bónis Gy.*: Szentszéki regeszták i. m. 568., n. 4125.

¹⁶² A perrel l. MNL OL DF 237 709. és *Cameralia Documenta Pontificia* i. m. II. 321–329., n. 1413. Minden bizonnyal a perben alkalmazott manővernek tudható be, hogy 1513. febr. 19-én lemondott javadalmáról, majd nem sokkal később új províziós bullát eszközölt ki, l. *Köblös J.*: Egyházi középréteg i. m. 439.; *Cameralia Documenta Pontificia* i. m. II. 292., n. 1381.

¹⁶³ L. MNL OL DF 278 954–55., 237 389. A kanonokok 1522-ben Klementini János komáromi főesperest küldték Rómába, aki útközben Antonio Grimani velencei dózsétól kapott ajánlólevelet Marco Cornaro és Francesco Pisani velencei származású bíborosokhoz, MNL OL DF 237 392–93., kiad. *Fraknói V.*: Levelestár i. m. 204.; idézi *Kollányi F.*: Esztergomi i. m. 132. Az 1522-es megegyezés vázlata: MNL OL DF 237 738. – A káptalan a per alatt azért szétosztotta a kápolna jövedelmét, l. *Solymosi L.*: Jegyzőkönyv i. m. 102–103., 108.

dása miatt újabb hat hónappal felfüggesztette.¹⁶⁴ Ez év októberében a káptalan Salviati bíboroshoz, az ország bíboros protektorához fordult: levelükben kiemelték, hogy az ügy aláássa az országban a Szentszék iránti bizalmat és a lutheri eretnokség terjedésének kedvez.¹⁶⁵ Közreműködésre kérték Burgio nunciust is, aki jelentésében arról panaszkodott Sadoletónak, hogy mind a káptalan, mind Szalkai érsek emiatt minden nap zaklatja, pedig ő csak a pápa utasításait követi.¹⁶⁶

Az eset messze túlnőtt önmagán: a kiközösítéssel és bírságokkal terhelt káptalan nem tudta maradéktalanul ellátni sem a hívek lelki gondozását, sem a rárótt katonaállítási kötelezettséget, amely a lutheri eretnokség terjedése és az állandó török fenyegetettség miatt igen kényelmetlen lett a Szentszék számára is. Burgio és Campeggio jelentései arról árulkodnak, hogy az üggyel a király és Szalkai érsek is rendszeresen foglalkozott,¹⁶⁷ igazi áttörésre azonban csak 1525 augusztusában került sor. Augusztus 8-án Lajos király, augusztus 16-án pedig Szalkai érsek a pápától a per megszüntetését kérte.¹⁶⁸ Szalkai még azt is felajánlotta, hogy a Filippo Sergardinak járó ezer forintot is hajlandó kifizetni az elszegényedett kanonokok helyett, akik már 4000 forintot fizettek a sienainak.

A leveleknek végül meg is lett a hatása: a pápa az egyházi büntetések alól a káptalan tagjait felmentette. Az egyik nyomós érv az ügy botrányos volta és a hívek között keletkezett zavarodottság volt, mely a kanonokok szerint akár a lutheri tanok terjedését is elősegítheti. Másrészt az alperes esztergomi káptalan kiváló jogérzékkel arra hivatkozott, hogy a mindenkori magyar király egyúttal esztergomi kanonok is, így az esetleges kiközösítés őt is érintené.¹⁶⁹ A pápa ítéletét 1526 januárjában mind a király, mind Szalkai érsek megköszönte.¹⁷⁰ Az adósság kiegyenlítése és a kápolna uniójának jogi ügyintézése 1527 márciusában is folytatódott, amellyel Francesco Marsuppinit bízták meg.¹⁷¹ Filippo Sergardi végül 1529-ben több mint 15 év pereskedés után döntött úgy, hogy lemond javadalmáról, melyet VII. Kelemen pápa végül Sbardellati Ágostonnak adományozott.¹⁷²

¹⁶⁴ MNL OL DF 237 395.

¹⁶⁵ 1524. okt. 28. *Simonyi E.*: Flórenci okmánytár i. m. II. n. 543.; OSzK Kt Fol. Hung. 1277/6. s. n.; Le Carte Stroziane i. m. 4.

¹⁶⁶ Salviati bíborosnak írott levelét (1524. okt. 29.) l. uo. 1524. okt. 31-i jelentése: *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 56–60., n. 18., 60.

¹⁶⁷ I. m. 88–92., n. 29., 92.; 116–121., n. 35., 117.; 121–131., n. 36., 131. (1524. dec. 6. és 1525. jan. 20., 22.)

¹⁶⁸ ASV A.A. I-XVIII. n. 2527., kiad. *Theiner, A.*: *Vet. mon. Hung. i. m. II, 652.*, n. 855.; *Bessenyei J.*: *Lettere di principi* i. m. 38–41., n. V/4. A levelek küldéséről l. *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 245–251., n. 64., 249–250.; 251–257., n. 65., 256.

¹⁶⁹ MNL OL DF 237 397. – A magyar király esztergomi kanonokságáról l. *Kárpáthy-Kravjánszky Mór*: *A magyar király és királyné esztergomi kanonoksága*. *Theologia* 4. (1937) 53–61.; *Solymosi L.*: *Jegyzőkönyv* i. m. 39–40. *Kárpáthy-Kravjánszky Mór* Kuthasy János esztergomi érsek propositio consistorialisára támaszkodik, ennek kiadását l. *Tusor P – Nemes G.*: *Consistorialia* i. m. 220–223, n. 235.

¹⁷⁰ ASV A.A. I-XVIII. n. 2533., kiad. *Theiner, A.*: *Vet. mon. Slav. i. m. I, 590*, n. 804.; *Bessenyei J.*: *Lettere di principi* i. m. 44–45., n. V/7. Erre l. még *Relationes oratorum pontificiorum* i. m. 320–323., n. 83., 322.

¹⁷¹ ETE I. 308–311., n. 301–302.

¹⁷² *Theiner, A.*: *Vet. mon. Slav. i. m. I, 601–602.*, n. 821–823.

c) *Tudósok és diákok*

Voltak olyanok is, akiket Rómába a tudományok és a tanulni vágyás hozott, bár az Örök Város nem tartozott a magyar diákok kedvelt célpontjai közé: Padovához és Bolognához képest jóval kevesebben keresték fel. Az itt tanuló magyarországi diákok túlnyomó többsége — amint azt már Kubinyi András is megállapította — domonkos szerzetes volt, akik a rend studium generaléjában szívták magukba a tudást,¹⁷³ de találunk néhány egyházmegyes papot is, akik jogot tanultak.¹⁷⁴ Talán a leghíresebb római diák a későbbi nádor, Nádasdi Tamás volt, aki 1522-ben érkezett az Örök Városba, hogy jogi tanulmányait befejezhesse. Innen 1523 nyarán Tommaso de Vio bíborossal Magyarországra utazott, hogy a legátus tolmácsaként teljesítsen szolgálatot.¹⁷⁵

Voltak olyanok is, akik Róma pezsgő, humanista szellemi életét keresték. Girolamo Balbi — aki Szatmári György bizalmasaként számos kanonoki javadalom birtokosa, Lajos király nevelője és diplomatája volt — 1524-ben a városban telepedett le,¹⁷⁶ és Francesco Marsuppini is kapcsolatba került a város humanistáival.¹⁷⁷ Ilyen volt a neves sziléziai epigrammaköltő, Georg von Logau is, aki 1522 és 1525 közötti években a római humanisták között nagy megbecsülésnek örvendett, tagja lett a híres Sodalitas Coritianának is.¹⁷⁸ 1525 novemberében azonban hazatéréséről döntött, ezért VII. Kelemtől két ajánlólevelet kapott. A pápa szerint görög és latin tudásával és verseivel az Örök Város művelt férfainak tiszteletét is kivívta, ezért a pápa a magyar királynak¹⁷⁹ és a művészetpártoló Thurzó Szaniszló olmützi püspöknek¹⁸⁰ ajánlotta figyelmébe a

¹⁷³ *Veress Endre*: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864. (Monumenta Hungariae Italica 3.) Bp. 1941. 248–259., helyenként; *Kubinyi A.*: Magyarok i. m. 85.

¹⁷⁴ Pl. 1489-ben Pálfi Márton és Martonfi Albert pécsi egyházmegyes papok vagy 1516-ban Bessei Ignác, l. *Veress E.*: Olasz i. m. 253, 259. – Ilkusi Márton római tanulmányait (l. i. m. 246) cáfolja: *Szovák Kornél*: Ilkusi (Bylica) Márton pápai bullái. (Forrásközlés a Vatikáni Levéltárból). In: *Források és távlatok* i. m. 27–49., 35.

¹⁷⁵ *Veress E.*: Olasz i. m. 260–261.; *Bónis György*: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp. 1971. 325.; *Kubinyi A.*: Diplomáciai érintkezések i. m. 119.; *Kubinyi A.*: Magyarok i. m. 85.; *Kubinyi A.*: Titkárok i. m. 21.; *Lakatos B.*: Kálnai i. m. 431.

¹⁷⁶ Balbi életére l. *Knauz Nándor*: Balbi Jeromos II. Lajos király tanára. Magyar Sion 4. (1866) 5–27., 81–106., 161–183., 241–261., 321–352., 401–419., 481–502.; *Ábel Jenő*: Magyarországi humanisták és a Dunai Tudós Társaság. (Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya köréből) Bp. 1880. 32–75.; *Köblös J.*: Egyházi közélet i. m. 444–445.; *Fedeles T.*: Pécsi káptalan i. m. 321–323.

¹⁷⁷ *Gouwens, K.*: Remembering i. m. 93–94.

¹⁷⁸ Életéről l. *Stephanus Hegedüs*: Analecta recentiora ad historiam renascentium in Hungariam litterarum spectantia. Bp. 1906. 238–247.; *Peter Schaeffer*: Humanism on Display: Epistles Dedicatory of Georg von Logau. *The Sixteenth Century Journal* 17. (1986: 2.) 215–223.; *Lakatos Bálint*: Georg von Logau. In: *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* VII. 78–79.; *Lakatos Bálint*: Pannoniae luctus – egy humanista antológia és a törökellenes Habsburg-lengyel összefogás kísérlete, 1544. Irodalomtörténeti Közlemények 112. (2008) 259–286.; *Bogár Judit* – *Guitman Barnabás*: Laudáció és világboldogítás. In: *Szín-Játék-Költészet. Tanulmányok a nyolcvan éves Kilián István tiszteletére*. Szerk. Czibula Katalin – Demeter Júlia – Pintér Márta Zsuzsanna. Bp.–Nagyvárad 2013. 237–242.

¹⁷⁹ 1525. nov. 24. ASV Arm. XLIV., vol. 9, fol. 361r, 362v, kiad. *Theiner, A.*: *Vet. mon. Hung.* i. m. II. 654., n. 859.

¹⁸⁰ 1525. nov. 24. ASV Arm. XL., vol. 10, fol. 377r, n. 452.

költőt. Nem véletlenül: maga Logau adta tudtára a pápának, hogy fiatal korában az olmützi püspök testvére, a néhai Thurzó János boroszlói püspök támogatta, de Szaniszló is figyelemmel kísérte öt éves itáliai tanulmányait.¹⁸¹ Lajos király előtt sem volt ismeretlen a sziléziai humanista, hiszen állítása szerint az uralkodó is évi pénzjáradékkal segítette itáliai stúdiumait. A költeményeinek címzettjei között bíborosokat — Alessandro Farnese, Pompeo Colonna, Innocenzo Cibo, Nikolaus von Schönberg — és a Kúria több vezető méltóságát — Giovanni Matteo Giberti datárius, Pietro Bembo és Jacopo Sadoletto secretarius domesticusok — is megtaláljuk, joggal feltételezhetjük, hogy — elsősorban ez utóbbiak — közreműködtek az ajánlólevelek kiállításában.¹⁸²

1526. január 10-én a híres történétíró, Paolo Giovio, másnap pedig a tudós humanista Georg Saueremann írtak levelet Rómából Logau távozásáról a Budán tartózkodó Brodaricsnak, akit a humanista összejövetelekről jól ismertek.¹⁸³ Mikor e levél a magyar királyi székhelyre érkezett, Logaut mesterével, Ursinus Veliusszal Jacobus Piso házában találta három, Rómát járt humanistával: Brodarics Istvánnal, Kálnai Imrével és Nádásdi Tamással.¹⁸⁴

Összegzés

„A Mohácsot megelőző évek szentszéki-magyar kapcsolatai a szakirodalomból, valamint Burgio nuncius kiadott jelentéseiből közismertek, így röviden összefoglalhatók.” – írta Kubinyi András „Diplomáciai érintkezések a Jagello-kori magyar állam és a pápaság között” című, 1996-ban megjelent cikkében.¹⁸⁵ Jelen összefoglalás azonban világosan megmutatja, hogy az újonnan feltárt források bevonásával a kapcsolatban részt vevők száma jelentősen gyarapítható, és a két fél közötti érintkezésben betöltött szerepük vizsgálatával a kapcsolat minősége is árnyalható.

Kubinyi András fent idézett írásában a két állam közötti kapcsolattartásban szereplő személyek vizsgálata során kijelentette, hogy „a pápának inkább volt szüksége a budai udvarral való kapcsolattartásra”, mint hazánknak.¹⁸⁶ Megállapítását arra alapozta, hogy míg a Szentszék magas rangú bíborosokkal és jól képzett, sok esetben állandó jelleggel Budán tartózkodó diplomatákkal képviseltette magát, addig Magyarország római jelenléte esetleges volt. Ez a megállapítás cáfolható: a Mohács előtti években a római magyar jelenlét tulajdonképpen teljesnek és folyamatosnak mondható. A magyar érdekképviselet

¹⁸¹ A két Thurzó püspökhöz számos költeményt írt: *Georgius Silesius Logus*: Ad inclutum Ferdinandum Pannoniae et Bohemiae regem invictissimum hendecasyllabi, elegiae et epigrammata. Vienna 1529.; *Hegedűs, S.*: Analecta i. m. 247–267 (helyenként); *Wenzel Gusztáv*: Thurzó Zsigmond, János, Szaniszló és Ferencz. Négy egykorú püspök a bethlenfalvi Thurzó családból 1497–1540. (Értekezések a történelmi tudományok köréből 7.) Bp. 1878. 26. Thurzó János és Szaniszló irodalompartoló tevékenységéről I. i. m. 52–62. Brodarics és a római humanista kör kapcsolatáról: *Sörös P.*: Brodarics i. m. 26.

¹⁸² *Logus, G.*: Ad inclutum Ferdinandum i. m., helyenként.

¹⁸³ *Kasza P.*: Epistulae i. m. 128–130., n. 53–54.

¹⁸⁴ *Lakatos B.*: Logau i. m. 78.

¹⁸⁵ *Kubinyi A.*: Diplomáciai érintkezések i. m. 119.

¹⁸⁶ I. m. 108., és erre utal a 121. oldalon is.

azonban korántsem a mai értelemben vett intézményesült formában működött, hanem személyes kapcsolatok bonyolult hálózatán alapuló informális csatornákon keresztül.¹⁸⁷

A Magyar Királyság érdekképviselőit nagyobb részt itáliai személyek látták el, akik behatóan ismerték a Római Kúria bonyolult és szövevényes intézményi struktúráját és ügymeneteit. Közülük többen diplomáciai megbízatás és/vagy egyházi javadalom révén kötődtek Magyarországhoz. Fontos kiemelni továbbá azt is, hogy a II. Lajos udvarának szolgálatában álló vagy azzal informális kapcsolatban lévő itáliaiak nagy része Bakócz Tamás bíboros révén került kapcsolatba hazánkkal. Külön érdekesség, hogy Brodarics István 1522 és 1524 között a Jagelló országok képviselőit egy személyben látta el.

A hazánkban a pápát képviselő bíboros-legátusnak mintegy párjaként Rómában a magyar királyt legmagasabb szinten a bíboros protektor képviselte. Az állandó ügyvivői jelenlétet a firenzei származású Francesco Marsuppini látta el, akihez a humanista műveltségű kiváló szónok, Brodarics István is csatlakozott kíséretével együtt. Mivel a magyar főpapok római utazását II. Ulászló 1514. évi dekretumának 65. cikkelye¹⁸⁸ igen megnehezítette, így azok szentszéki követségeket — a német birodalmi gyűlésekkel ellentétben — nem láttak el. A kapcsolatot tovább gazdagítják az eseti megbízatással — nemcsak a király, hanem olykor prelátusok vagy bárók által — küldött követek, és nem szabad figyelmen kívül hagyni az Európát behálózó Fugger-faktorátusok ebbéli szerepét sem. A levelek és a hírek áramlásához azonban hozzájárultak azok is, akik zarándoklat, a Kúria elé áthelyezett per, tanulás vagy az itáliai humanizmusban való elmélyülés miatt érkeztek hazánkból az Örök Városba.

THE RELATIONS BETWEEN HUNGARY AND THE APOSTOLIC HOLY SEE (1523–1526)

by *Nemes Gábor*
(Summary)

The manifoldness of the relations between Hungary and the Holy See was a result of the multiple roles assumed by the Pope himself. The Holy Father, as the ruler of the Papal State, was an active participant not only in Italian but also in all-European politics and maintained diplomatic connections with the courts of other countries. A great number of individuals, ecclesiastical and secular alike, turned to the Pope as the head of the Holy Church, to obtain justice or some kind of favour. Since the courts of the Curia were forums of higher instances, a lot of people travelled to Rome in legal matters. Besides, Rome was also one of the most frequently visited places of pilgrimage.

Seen from the Hungarian perspective, the relations between the Kingdom of Hungary and the Holy See reflected a very colourful picture. Hungary was represented in the Vatican mainly by Italians who could find their ways easier in the maze of the curial offices.

As Article 65 of the Decree of 1514 by Vladislaus II strongly restricted the Hungarian prelates' travels to Rome, they could not be appointed as papal deputies. As a counterpart to the papal legates representing the Pope in the country of destination, the Hungarian king was represented in Rome at

¹⁸⁷ Kubinyi András ezt a véleményét később maga is árnyalja: *Kubinyi A.: Magyarok i. m. L. még erre Tusor P.: Purpura i. m. 46.*

¹⁸⁸ *Fraknoi Vilmos: A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. Bp. 1895. 212.*

the highest level by the cardinal protector. One of the most important duties of the protector was the administration of the matters concerning the benefices; he would supervise the ecclesiastic lawsuits and carry out deputy's appointments. After possible antecedents in the 15th century (Gabriele Rangoni, John of Aragon, Rodrigo Borgia, Giambattista Orsini) the first person to be called "cardinal protector of Hungary", was Cardinal Pietro Isvalies, a former legate to Hungary and an administrator of the bishopric of Veszprém.

After Isvalies, Giulio de Medici, Cardinal Vice-Chancellor, a nephew of Pope Leo X, became protector, who ascended the papal throne as Clement VII in 1523. Among his operations as protector we mainly have information about his offering of benefices, besides the fact that he ran the earliest known canonical investigation of Hungarian reference.

My researches have revealed that after the election of Cardinal Medici as Pope, Giovanni Salviati became cardinal protector of Hungary. Since in the years 1520 and 1521 he reported about the Hungarian provision at the consistories several times parallel to his relative, Cardinal Protector Giulio de Medici, it can be supposed that he represented Hungarian interests as Vice-Protector that time. Salviati also informed the Pope about the inheritance matter of János Lászlai, a confessor father based in Rome, followed the phases of the anti-Ottoman struggle on the Croatian frontier, the matter of the union of the Czech Catholics and Utraquists as well as the developments of the discussions between Poland and the Teutonic Knights. To maintain continuous information flow he also ran regular correspondence with Nuncio Burgio.

It was the Florentine Francesco Marsuppini who served longest in Rome on behalf of the Kingdom of Hungary. He was a familiar and secretary of Cardinal Tamás Bakócz already in 1511. Later, with some periods of intermission, he officially stayed in Rome for more than two decades. His main duty was to deliver the letters from Hungary to the Curia and report about them before the Consistory. Besides, he provided information to the Buda court and Nuncio Burgio. He was remunerated partly by regular provisions in cash and partly – following the contemporary practice – by benefices.

The envoy of the Hungarian king, who spent years in Rome, was István Brodarics, Provost of Pécs, who represented the interests of both the Hungarian court and Poland, since the Polish deputy Bishop Ciołek of Płock had died. Brodarics appeared at the Consistory several times, where he held oratories before the Pope when commenting the letters sent from Hungary. Sometimes he read out the letter before the body of the cardinals and once he translated the speech of the deputy of the Croatian Ban János Torquatus delivered in Croatian into Latin.

Besides the Hungarian and the Polish kings he also corresponded with Arch-Duke Ferdinand, and when the Holy Father sent the Cardinal Protector of Hungary, Salviati to Parma, he was also informed about the Hungarian news by way of Brodarics staying in Rome.

When Brodarics was away from office, he was substituted by his secretary Imre Kálnai. The Hungarian legation in Rome employed a special commissioner for running the everyday businesses at the different offices of the Curia, namely Egidio Zefiri, who came from the Amelia Diocese in Umbria. Similarly, an experienced person, Pietro Antonio Berri from Parma became the secretary of the Hungarian legation, who had been the scribe of Cardinal Vio during his legate mission to Hungary.

In addition to the Hungarian deputies in Rome there were several envoys with ad hoc assignments, who were partly the couriers of the Hungarian court, partly pilgrims who were commissioned with dispatching letters to Rome (i.e. István Brodarics' brother Mátyás, the late Péter Beriszló's cousin, János and István Aczél, castellan of Pozsony).

The main coordinators of the money transfers between Hungary and the Holy See both in Rome and Hungary were the powerful Fuggers whose overall European connection network was also an important channel of information flow. Most of the dues payable for the different benefices arrived at Rome through the Fuggers and their factors often delivered even the bulls. The papal financial aids deposited with the Fuggers served not only the purpose of defence, but the costs of the papal "legation" in Buda were also partly covered by them.

While at the turn of the 15th and 16th centuries the number of Hungarian pilgrims to Rome was conspicuously high, it decreased radically in the years before the Battle of Mohács. However, in spite of the Ottoman threat, the war in Northern Italy and the plague hitting Rome, there were some who ventured to travel even in these years, e.g. István Aczél, the chamberlain László Kanizsai, or András Trepka, royal marshal. The Hungarian confessor fathers provided for the spiritual care of the Hungarian pilgrims in Rome, but during the Holy Year a Croatian confessor also served at St. Peter's Basilica, namely Andreas Vrecsevics.

Clerics travelled to Rome not only on pilgrimage, but also to find justice there, and there were others who wanted to study. The most famous Hungarian student of the time in Rome was Tamás Nádasdy, the would-be Palatine, who escorted Cardinal Vio during his legatine mission to Hungary as his interpreter in the summer of 1523. Still others were attracted to Rome by its vivid, humanist spiritual life: Girolamo Balbi moved here in 1524 and Georg von Logau gained recognition with his poetry amongst the learned men of the Eternal City and he received two testimonials from Pope Clemens VII upon leaving for home.

The newly found sources have increased considerably the number of known participants in the relations between the two states, and further refined our knowledge of the nature and quality of these relations. In the years before Mohács the representation of Hungary in Rome can be considered continuous and full. However, this representation did not operate in the framework of modern institutional forms, but was based on the informal channels of an intricate network of personal connections.